

Társadalmi tükör

Hajdu Gábor – Kristóf Luca
Hajdu Gábor – Kristóf Luca

Jelentés a magyar társadalom
munkaerő-piaci és
társas integráltságáról, 2015

MTA
Társadalomtudományi Kutatóközpont

mtatk

Hajdu Gábor – Kristóf Luca

Társadalmi tükör

Hajdu Gábor – Kristóf Luca

Társadalmi tükör

Jelentés a magyar társadalom munkaerő-piaci
és társas integráltságáról, 2015

Az Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban
című kutatás elsődleges jelentése

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont
Budapest, 2015. augusztus

Társadalmi tükör. Jelentés a magyar társadalom munkaerő-piaci és társas integráltságáról, 2015

© Hajdu Gábor, Kristóf Luca, Kovách Imre

© MTA TK

Szerkesztette: Szabó Andrea

Minden jog fenntartva!

Készült az OTKA K 108836 jelű Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban című kutatás keretében.

Kutatásvezető: Kovách Imre

OTKA

Kiadja: Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont

Felelős kiadó: Körösnéyi András

 mtatk

Műszaki szerkesztés: Dataverzum

Borítóterv és fotó: Kovács Mariann

ISBN print: 978-963-418-002-9

ISBN online: ISBN 978-963-418-003-6

Tartalom

<i>Előszó</i>	7
<i>A kutatás legfontosabb eredményei</i>	9
<i>Munkaerő-piaci integráció és anyagi helyzet</i>	13
<i>Munkaerőpiaci integráció</i>	13
<i>Aktivitás</i>	13
<i>A munkaidő hossza</i>	17
<i>Esti, éjszakai és hétfégi munkavégzés</i>	18
<i>Munkaszerződés</i>	21
<i>Jövedelmi helyzet</i>	25
<i>Az anyagi helyzet szubjektív megítélése</i>	27
<i>Anyagi depriváció</i>	31
<i>Agrárérintettség</i>	37
<i>Társadalmi integráció</i>	41
<i>Társas kapcsolatok</i>	41
<i>Szubjektív integráltság</i>	44
<i>Kulturális fogyasztás</i>	51
<i>Tévé nézés</i>	51
<i>Internetezés</i>	53
<i>Étterembe járás</i>	55
<i>Sportolás</i>	57
<i>Könyv olvasás</i>	60
<i>Színházba járás</i>	62
<i>Külföldi nyaralás</i>	63
<i>Nyelvtudás</i>	65
<i>A kutatás módszertana</i>	67
<i>Hivatkozások</i>	69
<i>Ábrák és táblázatok jegyzéke</i>	70
<i>A szerzőkről</i>	74

Előszó

Kovács Imre, Dsc vezetésével a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézete (MTA TK SZI) a TÁRKI Zrt.-vel konzorciumban, 2013 folyamán támogatást nyert az Országos Tudományos Kutatási Alaptól (OTKA). A kutatás témája az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban*. A nagyszabású, 2013 és 2016 között zajló projekt 2015-ös szakaszában lehetőség nyílt empirikus társadalomtudományi adatfelvétel elkészítésére. A vizsgálat elsődleges eredményeinek feldolgozásából két kutatási jelentés készül. Az első témája a közéleti, politikai,¹ a másodiké a társadalmi integráció legfontosabb összefüggéseinek a bemutatása.

Jelen kötet a magyar társadalom munkaerő-piaci integráltságát, anyagi helyzetét, ezen belül is különösen az anyagi deprivációt, a társas integráltságot és ennek sajátos aspektusát, a kulturális fogyasztás legfontosabb jellemzőit mutatja be. A Jelentés műfajából adódóan nem pótolja a kérdőívben szereplő, különböző témák mély, tudományos megalapozottságú vizsgálatát. A mélyebb elemzések 2015–2016 folyamán készülnek el. A kutatás tudományos eredményeiből készülő publikációk a socio.hu folyóiratban, valamint tanulmánykötetekben jelennek meg 2015 őszétől kezdődően.

Az alábbi elemzésben az adatokat néhány fontos szociodemográfiai és szociokulturális dimenzió (nem, állandó lakhely szerinti település típusa, iskolai végzettség, osztálybesorolás, stb.) mentén, leíró-statisztikai módszerekkel mutatjuk be.

¹ Az első kötetről lásd: Szabó–Gerő 2015.

A kutatás legfontosabb eredményei

A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet és a Tárki Zrt. 2015 tavaszi adatfelvétele szerint a megkérdezettek munkaerő-piacon aktívnak tekinthető része, azaz az alkalmazottak és vállalkozók a megkérdezettek valamivel több mint felét tették ki, ezen kívül egyharmaduk nyugdíjas, 8 százalékuk pedig munkanélküli vagy közmunkás volt. A munkaerő-piaci aktivitás régióként tekintve nagyon eltérően alakult. Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Dunántúl az a három régió, ahol az aktivitás az átlagosnál alacsonyabb. Közép-Magyarországon, Közép- és Nyugat-Dunántúlon az átlagosnál többen dolgoznak alkalmazottként vagy vállalkozóként. Míg a munkanélküliségi rátában nincs nagy különbség a településtípusok szerint, addig a közmunka egyértelműen kisvárosi és falusi jelenség, ami jobban érinti a férfiakat és az alacsony végzettségűeket.

A szokatlan idejű (esti, éjszakai, hétvégi) munkavégzés főként a nem budapestieket, a férfiakat, a szakmunkás végzettségűeket és a vállalkozókat jellemzi.

A megkérdezettek döntő többsége határozatlan idejű munkaszerződéssel dolgozik. A határozott idejű szerződés a fiatalok, a képzetlenek és főként a közmunkások esetében magasabb arányú.

A diplomás kérdezettek egy főre (fogyasztási egységre) jutó jövedelme több mint kétszer nagyobb, mint az alapfokú végzettségűeké, és az érettségizettek egy főre jutó jövedelménél is 38 százalékkal magasabb. A társadalmi egyenlőtlenségek igen erős átörökítésére utal, hogy a kérdezett apjának

iskolai végzettségét vizsgálva ugyanilyen erős törésvonalak mutatkoznak a társadalomban. További igen jelentős különbségek mutathatók ki a keleti és nyugati régiók (Közép-Magyarország régió kiemelkedő előnye mellett), valamint településtípus szerint is. E téren Budapest emelkedik ki az összes településtípus közül.

A válaszadók háztartásai háromnegyedének valamilyen szintű nehézséget okoz a szokásos kiadások fedezése: 14 százaléknál nagy nehézséget, 24 százaléknál nehézséget, 37 százaléknál kisebb nehézséget. A regionális különbségeknél a jövedelmi egyenlőtlenségek esetében megfigyelt mintázat ismétlődik: a keleti régiókban kiemelkedően magas az igen rossz szubjektív anyagi helyzettel rendelkezők, míg a nyugati régiókban és különösen Közép-Magyarország régióban átlag feletti a kiadásait könnyen fedező aránya. Kiemelendő, hogy a budapesti válaszadók 60 százaléka válaszolta azt, hogy a háztartása könnyen fedezi a kiadásait, míg a községekben élők kilenctizedének valamilyen szintű nehézséget okoz ugyanez. Iskolai végzettség és munkaerő-piaci státus szerint szintén jelentős különbségeket találtunk.

Az EUROSTAT módszertana szerint mérve a kérdezettek 37 százalékának a háztartása depriváltak tekinthető, a felnőtt lakosság 21 százaléka pedig súlyos anyagi deprivációban él. Az anyagi depriváció kockázata jelentősen nagyobb az alacsonyabb végzettségűek körében, a kelet-magyarországi régiókban, a kisebb településeken, a munkanélküliek és a közmunkások között.

A magyar lakosság kétharmada valamilyen módon kapcsolódik a mezőgazdasághoz: 12 százalék erősen, 28 százalék gyengén, 18 százalék rejtett agrárérintett, 8 százaléknak pedig a felmenői között volt mezőgazdasági foglalkozású.

A társadalmi integráltság egyik mutatójának tekinthető erős kötések (szoros érzelmi, családi, baráti kapcsolatok) száma magasabb a diplomások, a fiatalok, a budapestiek, tanulók, a vállalkozók és a legmagasabb jövedelmi ötödbe tartozók körében, míg az átlagosnál alacsonyabb a nyugdíjasok, a

munkanélküliek és a közmunkások között. További érdekesség, hogy a kisebb városokban élők is kevesebb szoros kapcsolatról számoltak be, mint a községekben lakók.

A szubjektív társadalmi kirekesztettséget vizsgálva azt találtuk, hogy kevéssé érzik magukat kirekesztettnek az emberek, ugyanakkor minden erre vonatkozó kérdés esetében legalább 10 százaléknyi válaszadó számolt be valamilyen kirekesztettségéről. Ez az érzés erősebb az alacsony végzettségűek, az 50–69 évesek, a munkanélküliek és a közmunkások, valamint a kisebb településeken élők körében.

A szubjektív integráltság pozitív oldalát az érzékelt társadalmi fontossággal, hasznossággal mértük. A diplomások sokkal inkább érzik magukat a társadalom fontos, hasznos tagjának, mint az alacsonyabb végzettségűek. Ugyanez mondható el az alkalmazottakról, a vállalkozókról, a tanulókról és a szülési szabadságon levőkről a nyugdíjasokhoz és a közmunkát végzőkhöz viszonyítva. Legkevésbé a munkanélküliek tartják magukat a társadalom fontos tagjának, ami a munkanélküliség erős önértékelés-romboló hatására utal. Az egyének értékelése saját társadalmi fontosságukról nagyjából 50 éves korukig állandó, majd ezt követően kezd el meredeken csökkenni.

A legelterjedtebb szabadidős aktivitás a tévénézés (a megkérdezettek kétharmada gyakran néz tévét). Az átlagosnál is többet tévéznek az inaktívok, az idősek, a képzetlenek. Minden egyéb szabadidős aktivitás gyakorisága a tévénézéssel ellentétesen alakul: a fiatalabbak, képzetesebbek, nagyvárosban és Budapesten élők, jobb keresetűek sportolnak, olvasnak, interneteznek, többet járnak színházba és étterembe, ám mindezen aktivitás gyakorisága jóval alacsonyabb a tévénézéshez képest. A külföldi nyaralás a budapestiek és a diplomások körében gyakoribb.

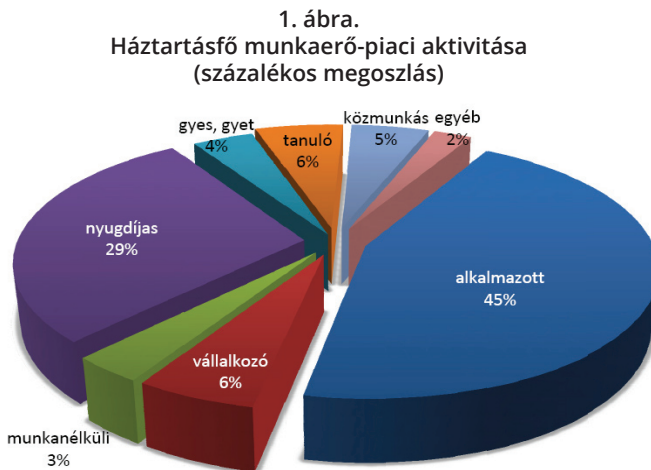
Az idegennyelv tudás nem csak iskolázottsági, de erős életkori és regionális lejtőt is mutat: a fiatalok közül háromszor annyian beszélnek valamilyen idegen nyelvet, mint az idősek közül. A nyelvtudás a Budapest környéki és a nyugat-dunántúli régióban az észak-magyarországinak és észak-alföldinek több mint kétszerese.

Munkaerő-piaci integráció és anyagi helyzet

Munkaerő-piaci integráció

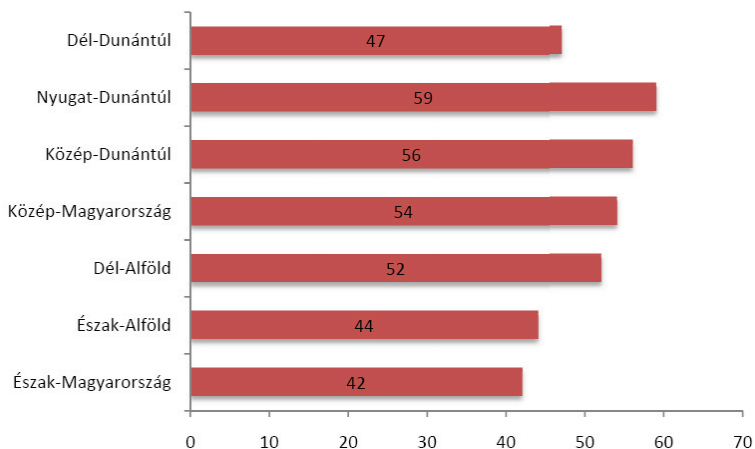
Aktivitás

Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet és a Tárki Zrt. 2015 tavaszi adatfelvételének időpontjában a kérdezettek háztartásában a háztartásfő munkaerő-piaci aktivitása az 1. ábrán látható módon alakult.

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

2. ábra.
Aktívák aránya (alkalmazottak és vállalkozók együtt), régióként (százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

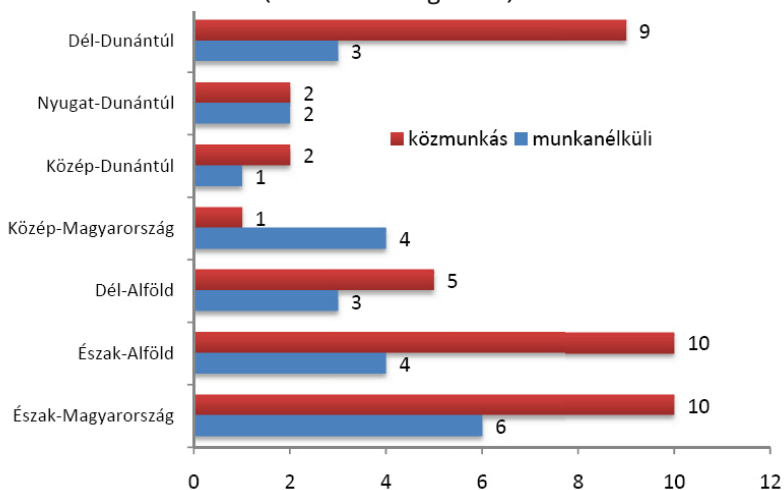
A háztartásfők 45 százaléka alkalmazott, 29 százaléka nyugdíjas, 6 százaléka vállalkozó, 3 százaléka (nem közmunkás) munkanélküli, 4 százaléka gyesen, gyeten, gyeden lévő, 6 százaléka tanuló, 5 százaléka közmunkás, és 2 százaléka egyéb (pl. eltartott) volt.

Az aktívák (alkalmazottak és vállalkozók együtt) a megkérdezettek valamivel több mint felét tették ki, ezen kívül egyharmaduk nyugdíjas, 8 százalékuk pedig munkanélküli vagy közmunkás volt 2015 tavaszán.

A munkaerő-piaci aktivitás erős regionális különbségeket mutat. Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Dunántúl az a három régió, ahol az aktivitás az átlagnál alacsonyabb, 50 százalék alatti volt. Dél-Alföldön átlagos aktivitás mutatható ki, míg Közép-Magyarországon, Közép- és Nyugat-Dunántúlon az átlagnál többen dolgoznak alkalmazottként vagy vállalkozóként. (2. ábra)

A munkanélküliek és a közmunkások aránya éppen fordított: ők Észak-

3. ábra.
Munkanélküliek és közmunkások aránya, régióként
(százalékos megoszlás)

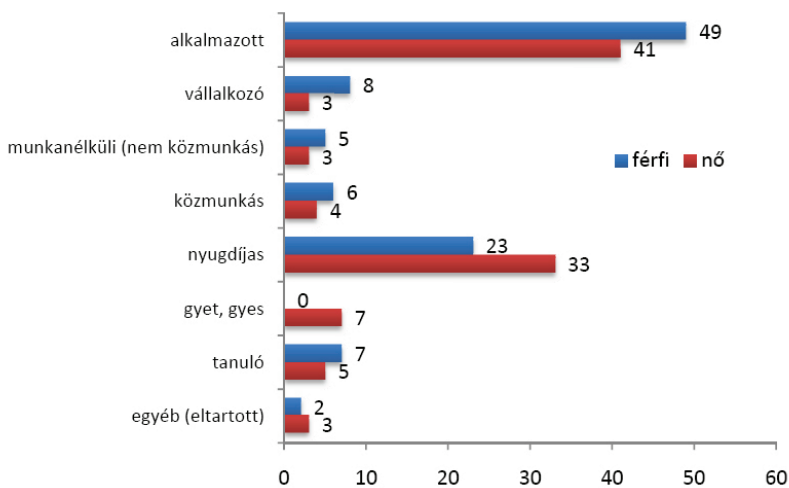

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Magyarországon, Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon vannak többen. Régióként eltérő azonban a közmunkának a munkanélküliséghez viszonyított aránya: míg Közép-Magyarországon és az Észak-Alföldön a munkanélküliek aránya egyforma (4%), addig Közép-Magyarországon 1%, míg az Észak-Alföldön 10 százaléknyi közmunkás található. (3. ábra)

A munkaerő-piaci aktivitás regionális különbségei mellett a településtípus szerinti különbségek is nagy szerepet játszanak: míg az alkalmazottak és nyugdíjasok arányának eltérése lakóhely szerint nem számottevő, addig a vállalkozók Budapesten, a tanulók pedig a fővárosban és a nagyvárosokban vannak az átlagnál jóval többen. A munkanélküliség minden településtípuson belül 3–4%, a közmunka viszont egyértelműen kisvárosi és falusi jelenség: Budapesten és a nagyvárosokban 1–2 százaléknyi közmunkás él, viszont a kisebb városokban és a községekben ez az arány 6, illetve 9%. (4. ábra)

4. ábra.
Munkaerő-piaci aktivitás nemek szerint
(százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

A férfiaknak nagyobb hányada alkalmazott, mint a nőknek, ezen kívül a vállalkozók és a tanulók, de a munkanélküliek és a közmunkások között is több a férfi, mint a nő. A nők ellenben felülreprezentáltak a nyugdíjasok, a szülési szabadságon lévők, és kis mértékben az eltartottak között.

Iskolai végzettség szerint az aktivitás szintén igen eltérő: a legfeljebb 8 osztályt végzettek között nagyon kevesen (16%) aktívak a munkaerő-piacon, ők leginkább nyugdíjasok (51%), de sok közöttük a munkanélküli (5%) és a közmunkás is (12%). A szakmunkás végzettségűek aktivitása már jóval magasabb arányú: 56 százalékuk alkalmazottként vagy vállalkozóként dolgozik, de közöttük még mindig az átlagnál több (7%) a közmunkás. Az érettségizettek 58 százaléka aktív, a közmunkások aránya ebben a rétegben 2%. A többi vizsgált nagycsoporthoz képest a legkedvezőbb munkaerő-piaci helyzetben a diplomások vannak, ugyanis 73 százalékuk alkalmazott vagy vállalkozó, 2 százalékuk mondta magát munkanélkülinek, és ami érdekes

eredmény, 2015 tavaszán egyetlen megkérdezett sem dolgozott közmunkásként.

A munkaidő hossza

A munkavégzésre vonatkozó kérdéseket azoknak a kérdezetteknek tettük fel, akik valamilyen formában aktívak voltak a munkaerő-piacon 2015 tavaszán.

Válaszadóink közül a munkában állók hetente átlagosan 41 órát dolgoztak. A budapesti megkérdezettek dolgoztak a legtöbbet: 42,3 órát. A nagyvárosokban lakók egyaránt 41,1 órát, míg a kisebb városokban élők átlagosan a legkevesebbet: 40,6 órát töltöttek munkavégzéssel. A férfiak heti átlagos munkaideje több mint másfél órával hosszabb volt, mint a nőké, 41,9 óra versus 40,3 óra.

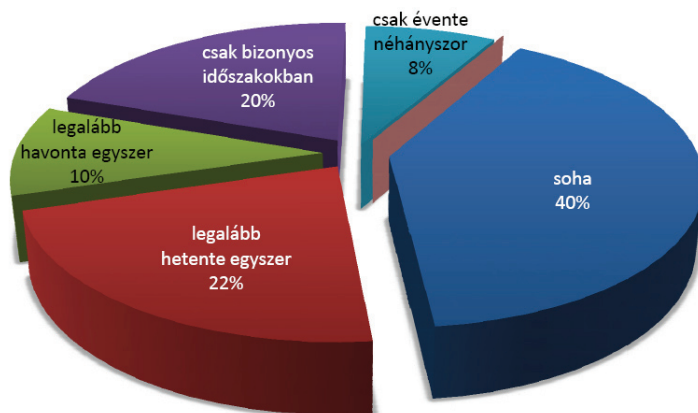
Korcsoportok szerint a legtöbbet, 42,1 órát hetente a 30–39 évesek dolgoznak. Ezután következnek a 40–49 és az 50–59 évesek valamivel több mint 41 órával. A dolgozó 18–29 évesek átlagosan 40,1 órát töltenek munkavégzéssel, míg a 60–69 évesek 39,4-et, és az igen kis számú 70 éves koruk felett aktívak 30,7-et.

Iskolai végzettség szerint a szakmunkások dolgoznak a legtöbbet: 42 órát, ami fél órával több a diplomások heti átlagánál. Az érettségizettek átlagos munkaideje egy kicsivel kevesebb: 41,2 óra. A legfeljebb 8 osztályt végzettek átlagosan jóval kevesebbet, 36,6 órát dolgoznak hetente.

A legtöbbet a 150–200 ezer Ft közötti nettó jövedelműek dolgoznak: 43,2 órát. Ezután következnek a 200 ezer Ft feletti keresetűek (42 óra). Jóval kevesebbet dolgoznak a 40–70 ezer Ft között (34,3) illetve a 20 ezer Ft alatt keresők (25,7), és kiugróan keveset a 20–40 ezer Ft közötti keresetűek (18,8) óra.

Az aktív csoportok közül a vállalkozók dolgozzák messze a legtöbbet: 46,4 órát. Az alkalmazottak átlaga 41,2 óra, míg a közmunkásoké heti 36,3 óra.

5. ábra.
Kell-e dolgoznia késő délután vagy este?
(százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

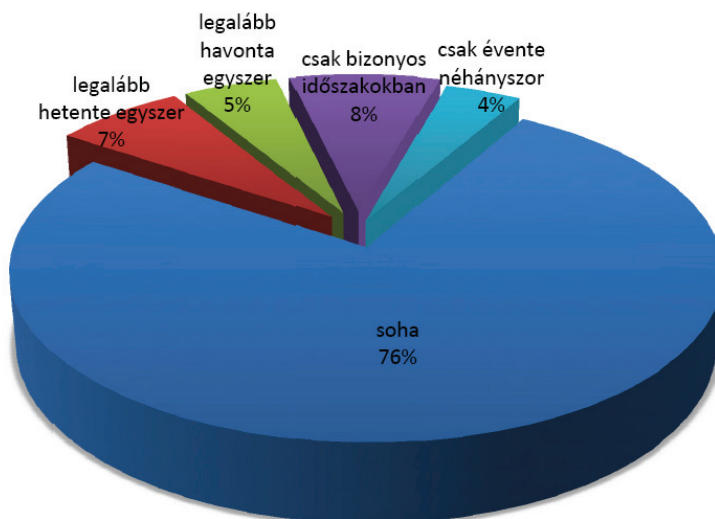
Esti, éjszakai és hétfégi munkavégzés

Megkérdezettjeink 40 százalékának soha nem kell késő délután vagy este dolgoznia. Ugyanakkor 8 százalékuk évente néhányszor, 20 százalékuk bizonyos időszakokban, 10 százalékuk legalább havonta egyszer, 22 százalékuk pedig rendszeresen, legalább heti egyszer a késő délutánt vagy estét is munkavégzéssel tölti. (5. ábra)

A nőket kevésbé érinti a nem nappali munkavégzés, mint a férfiakat. A nők 45 százalékának, míg a férfiak 33 százalékának soha nem kell késő délután vagy este dolgoznia. A férfiak között olyanok is többen vannak (24%), akiknek ezt rendszeresen meg kell tenniük (nők 20%).

A késő délutáni, esti munkavégzés leggyakoribb a 40 és 59 év közötti korcsoportokban (67–68%), de a fiatalok körében is jelentős: 18–29 év között ritkán vagy rendszeresen 62% dolgozik késő délután, éjszaka, 30–39 év között is 65% ez az arány. A 60 feletti munkavállalóknak már körülbelül felére jellemző a nem nappali munkavégzés.

6. ábra.
Kell-e dolgoznia éjszaka?
(százalékos megoszlás)

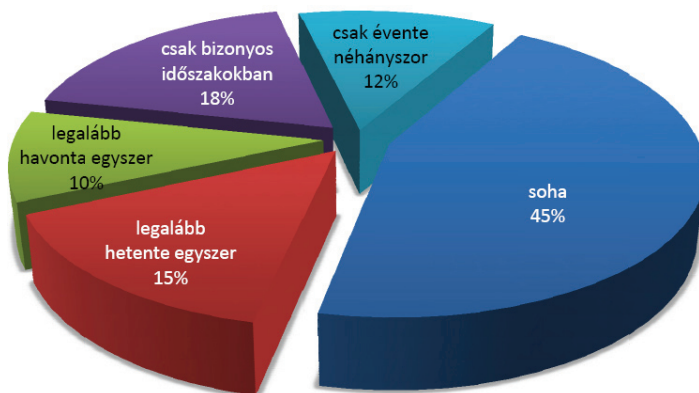

Forrás: MTA TK SZI – Tárci Zrt., 2015. Saját számítás.

Iskolázottság szerint a késő délutáni, esti munkavégzés a legkisebb arányú a legfeljebb 8 osztályt végzettek körében (50%). A szakmunkásoknak már 64 százaléka érintett, az érettségizetteknel ez az arány 60%. A diplomások kétharmada ugyanakkor arról számol be, hogy valamekkora mértékben – többnyire esetenként – késő délután és esténként is dolgoznia kell. Jövedelmi kategóriák szerint a 20–40 ezer Ft között keresők (akik egyébként is a legkevesebbet dolgoznak) körében a legkisebb arányú a késő délutáni, esti munkavégzés (40%), legmagasabb pedig a 150 ezer forint feletti keresetűek körében.

Válaszadóink egy részének éjszaka is kell dolgoznia: 4 százalékuk évente néhányszor, 8 százalékuk időszakosan, 5 százalékuk legalább havonta egyszer, míg 7 százalékuk legalább hetente egyszer dolgozik éjszaka. A férfiak körében ez a munkavégzési forma jóval gyakoribb: 31 százalékuk dolgozik éjszaka szemben a nők 18 százalékával. (6. ábra)

7. ábra.
Kell-e dolgoznia hétvégén?
(százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Településtípus szerint az éjszakai munkavégzés tekintetében a budapestiek különülnek el a többiektől: a fővárosiak 16 százalékának kell – ritkán vagy rendszeresen – éjjel dolgoznia. A többi településen ez az arány 25% körül van.

Az éjszakai munkavégzés leginkább a szakmunkás végzettségűekre jellemző (27%), legkevésbé pedig a legfeljebb 8 osztályt végzettek (20%). Az érettségizettek (24%) és a diplomások (23%) e kettő között helyezkednek el.

A késő délutáni, esti munkavégzéssel ellentétben az éjszakai munkánál nincs olyan nagy különbség alkalmazottak és vállalkozók között: kb. 30 százalékuk dolgozik éjszaka, ebből 8–9% rendszeresen. A közmunkásokat viszont alig érinti az éjszakai munkavégzés (mindössze 9 százalékukat).

A válaszadók 45 százalékának soha nem kell dolgoznia hétvégén, 12 százalékuknak évente néhányszor, 18 százalékuknak bizonyos időszakokban, 10 százalékuknak legalább havonta egyszer, 15 százalékuknak pedig rendszeresen (minden héten). A férfiaknak sokkal inkább kell hétvégén dolgoznia: 65 százalékuk érintett, míg a nőknek 47 százaléka. (7. ábra)

Ahogy az éjszakai, úgy a hétfégi munkavégzés tekintetében is budapestiek és nem budapestiek között van a határ: míg a fővárosaik 48 százaléka dolgozik hétfégén, a többi településen lakóknak 55–58 százaléka.

Iskolai végzettség szerint – akár az éjszakai munkavégzés esetén – a szakmunkások dolgoznak a legnagyobb arányban hétfégén: mintegy kétharmaduk ritkán vagy rendszeresen hétfégén is munkába áll. Az érettségizetteknel ez az arány 58%, míg a 8 osztályt végzetteknel és a diplomásoknál egyaránt 46–46%.

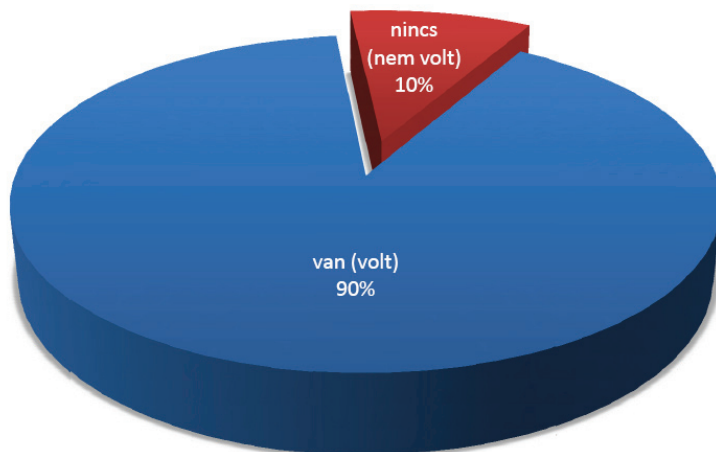
A hétfégi munkavégzés a vállalkozók között kimagasló arányú: 53 százalékuk ritkán, 31 százalékuk viszont minden hétfégén dolgozik. Az alkalmazottaknak 58 százaléka érintett egyáltalán, minden hétfégén pedig 16 százalékuk dolgozik. A közmunkások 60 százalékának sosem, 30 százalékának ritkán, és 10 százalékuknak minden hétfégén dolgoznia kell.

Munkaszerződés

Az aktív válaszadók nagy többsége (90%) rendelkezett írott munkaszerződéssel vagy vállalkozói szerződéssel, 10 százalékuk azonban nem. Lakóhely szerint Budapesten és a falvakban gyakoribb, hogy nincs munkaszerződése a dolgozónak (13 illetve 12%), a nagyvárosokban legritkább (6%), míg a kisebb városokban 9%. Iskolai végzettség szerint a legfeljebb 8 osztályt végzettek körében az átlagnál gyakoribb (13%) a munkaszerződés hiánya, mint a magasabb végzettségűek körében. (8. ábra)

Kereset szerint 70 ezer forint körül húzódik a határ: az ennél kevesebbet keresőknek az átlagosnál gyakrabban nincs munkaszerződésük, különösen a 20–40 ezer Ft között keresőknek (18%). A vállalkozók 40 százalékának nincs munkaszerződése (valószínűleg az önfoglalkoztatók, illetve cégtulajdonosok miatt), de a közmunkások 20 százalékára is jellemző a szerződés hiánya. Az alkalmazottak 96 százaléka viszont írott munkaszerződéssel dolgozik.

8. ábra.
Van-e (volt-e) önnek írott munkaszerződése, vállalkozói szerződése?
(százalékos megoszlás)

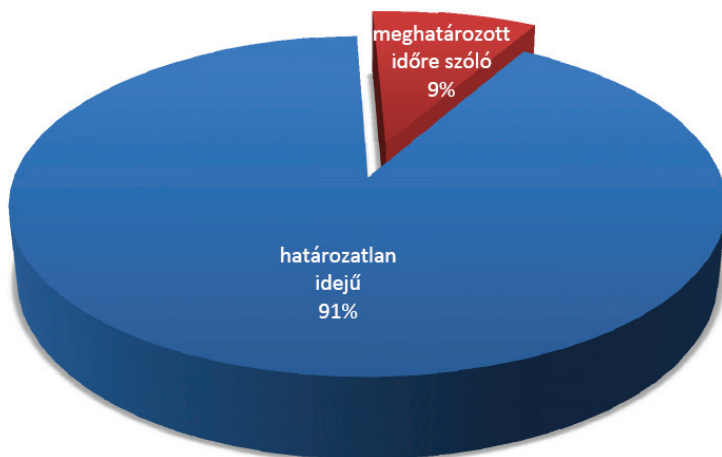
Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

A munkaszerződéssel rendelkezőktől megkérdeztük, hogy határozott vagy határozatlan időre szól-e a szerződésük. 91 százalékuk határozatlan idejű szerződéssel rendelkezett, 9% határozott idejűvel. A községekben és a kisebb városokban (nyilván a közmunka miatt) jellemzőbb a meghatározott időre szóló szerződés (10 illetve 12%), míg Budapesten és a nagyvárosokban kevésbé (5 illetve 7%). Minél fiatalabb volt a válaszadó, annál valószínűbben volt határozott idejű a szerződése: 18 és 29 éves kor között 20%, 30 és 60 éves kor között átlag körüli (11–9%) volt a határozott idejű szerződések aránya, míg 60 felett átlag alatti (3%). (9. ábra)

A képzetlenebbeknek, különösen a legfeljebb 8 osztályt végzetteknek volt inkább határozott idejű szerződése (16%). A diplomásoknak viszont csupán 5 százaléka tartozott ebbe a csoportba.

A kereseti csoportok között az előző kérdéshez hasonlóan szintén 120 ezer forint körül húzódik a határ: ez alatt az átlagnál jóval gyakoribb (22–

9. ábra.
Munkaszerződése, kinevezése, megbízása, munkája mennyi időre szól (szólt)? (százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Tárczi Zrt., 2015. Saját számítás.

25%) a határozott idejű szerződés. 121 ezer forint felett viszont sokkal ritkább, 10% alatti.

A határozott idejű szerződés a munkaerő-piaci csoportok közül a közmunkásoknál a leggyakoribb: 52 százalékuk ilyenrel rendelkezik, szemben az alkalmazottak 7 és a vállalkozók 6 százalékával.

Jövedelmi helyzet

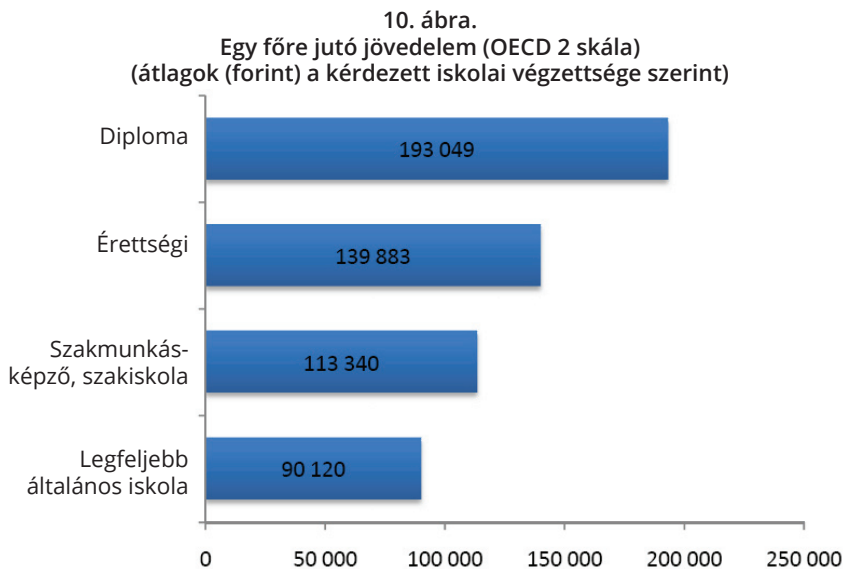
Az MTA TK Szociológiai Intézet és a Társi Zrt. 2015 tavaszi adatfelvételének időpontjában a kérdezettek háztartásának havi nettó összjövedelme átlagosan 208 055 forint, az egy fogyasztási egységre jutó, ún. ekvivalens jövedelem (OECD2 skálát használva)² pedig 126 642 forint volt.

A legnagyobb jövedelmi különbséget iskolai végzettség szerint figyelhetjük meg: a diplomás kérdezettek háztartásában az egy főre jutó (ekvivalens) jövedelem 103 000 forinttal haladta meg a legfeljebb általános iskolát végzettek háztartásában rendelkezésre álló 90 000 forintot. A diplomásoknál mért 193 000 forintos egy főre jutó jövedelem az érettségizettek 140 000 forintos átlagát is 53 000 forinttal (azaz 38 százalékkal) meghaladta, ami a felsőfokú tanulmányokból származó, az egyén háztartása számára is kedvező anyagi előnyökre utal.³

A társadalmi egyenlőtlenségek igen erős átörökítésére utal, hogy a kérdezett apjának iskolai végzettségét vizsgálva ugyanez a különbség szintén igen jelentős, és alig valamivel kisebb: a diplomás apák gyerekeinél az egy

2 A továbbiakban az egy fogyasztási egységre jutó jövedelmet egy főre jutó jövedelemnek nevezzük. Az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem használata igen elterjedt a nemzetközi összehasonlításoknál, és az a megfontolás áll mögötte, hogy a megélhetéshez szükséges költségek nem egyenes arányban növekednek a háztartás méretével együtt, ezért az első háztartástaghoz képest a további háztartástagokat kisebb súllyal veszik figyelembe.

3 Ha a saját átlagos nettó havi bevételt vizsgáljuk, a diplomások havi bevétele 56 százalékkal haladja meg az érettségizettekét, és 248 százalékkal az alapfokú végzettségűekét. Mivel a jövedelmeket egy kérdéssel mértük, ezek az adatok feltehetően lefelé torzítanak más felmérések eredményeihez viszonyítva (Kertesi-Köllő 2006, Kolosi-Keller 2012).

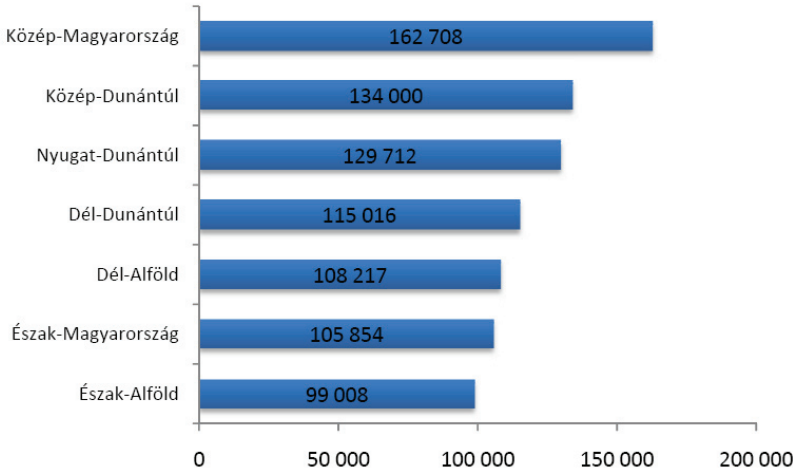
Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

főre jutó jövedelem 188 000 forint, míg az általános iskolai végzettséggel rendelkező apák gyerekeinél 102 000 forint. (10. ábra)

Életkor alapján vizsgálva a kérdést a legalacsonyabb egy főre jutó jövedelemmel a 60–69 évesek, valamint a 70 év felettek rendelkeznek, amit munkaerő-piaci és életciklus különbségek magyarázhatnak. A legmagasabb bevallott egy főre jutó jövedelemmel viszont a 30–39 évesek bírnak.

Míg a keleti régiókban 99–108 000 forint az egy főre jutó jövedelem, addig Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl régiókban nagyjából 130–134 000 forint, Közép-Magyarországon pedig 163 000 forint. A különbség a legszegényebb és a leggazdagabb régiók között tehát közel 65 000 forint. A régiós eltérések mellett a települési lejtőn lefelé haladva is romlik a jövedelmi helyzet: Budapesten nagyjából 60 százalékkal magasabb az egy főre jutó jövedelem, mint a községekben, de a megyeszékhelyeken, megyei jogú vá-

11. ábra.
Egy főre jutó jövedelem átlaga (OECD 2 skála)
(A válaszok megoszlása régió szerint)

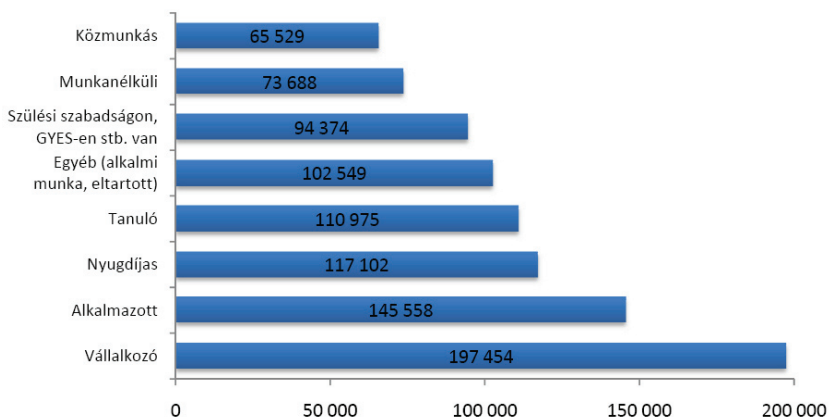

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

rosokban, illetve az egyéb városokban élők helyzete is jobb a községekben élőkénél (20 százalékkal, illetve 17 százalékkal). (11. ábra)

A kérdezett munkaerő-piaci státusza – nem meglepő módon – erős kapcsolatban áll a háztartás egy főre jutó jövedelmével. A munkanélküliek egy főre jutó jövedelme az átlagos egy főre jutó jövedelemnek mindössze 58 százaléka, ugyanakkor a közmunkások esetében ez a jövedelem még a munkanélküliek szintén igen alacsony adataitól is elmarad (mindössze az átlag 52 százaléka), amit az is magyarázhat, hogy a közmunka lehetetlenné teszi a relatíve jobban fizető egyéb (szürke- és fekete-) munkák elvállalását. A legmagasabb egy főre jutó jövedelemről a vállalkozók, majd tőlük leszakadva az alkalmazottak számoltak be. A nyugdíjas kérdezettek háztartásában az egy főre jutó jövedelem az országos átlaghoz közeli, attól mintegy tízezer forinttal marad el. (12. ábra)

12. ábra.
Egy főre jutó jövedelem átlaga (OECD 2 skála)
(A válaszok megoszlása a kérdezett munkaerő-piaci státusza szerint)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

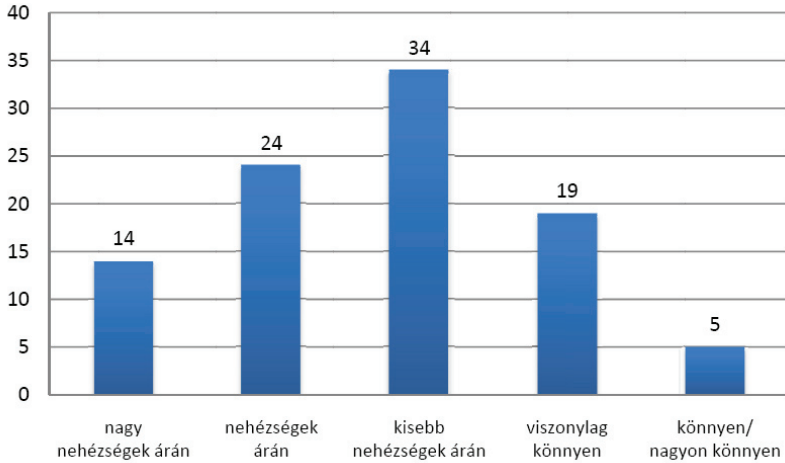
Az anyagi helyzet szubjektív megítélése

A jövedelmi helyzet mellett azt is vizsgáltuk, hogy a kérdezettek miként vélekednek saját anyagi körülményeikről. A kérdés a következőképpen hangzott: *„Véleménye szerint, hogyan tudja fedezni az Ön háztartása a szokásos kiadásokat?”*. A válaszlehetőségként hat kategória volt megadva, amiből a felső kettőt az elemzés során az alacsony elemszámok miatt összevontuk.

A válaszadók háztartásainak jelentős többségében nehézséget okoz a szokásos kiadások fedezése: 14 százaléknál nagy nehézséget, 24 százaléknál nehézséget, 37 százaléknál pedig kisebb nehézséget. A magyar lakosság mindössze öt százalékának nem okoz semmiféle gondot a szokásos kiadások fedezése (persze az, hogy ki mit tekint „szokásos” kiadásnak, nagyon eltérő lehet az egyes társadalmi rétegekben). (13. ábra)

A demográfiai háttérváltozók mentén vizsgálva a kérdést azt látjuk, hogy

13. ábra.
„Véleménye szerint, hogyan tudja fedezni az Ön háztartása a szokásos kiadásokat?” (százalékos megoszlás)

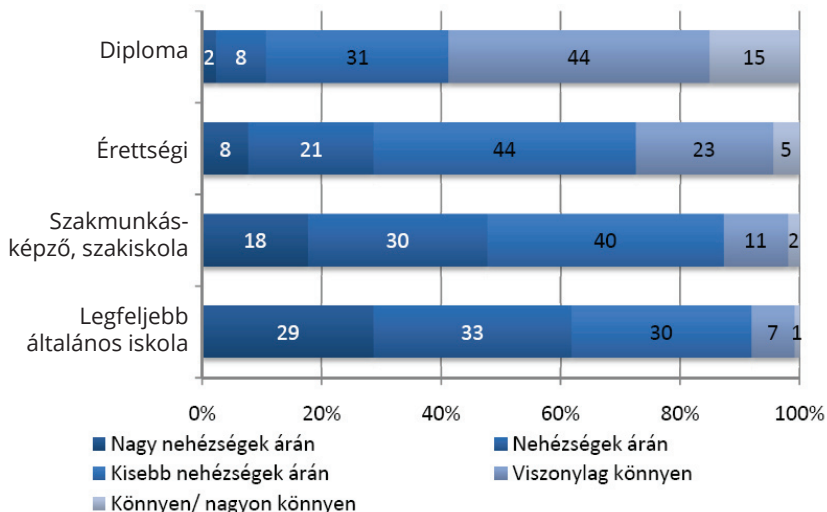

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

a fiatalok (18–39 évesek) az átlagosnál kevésbé problémásnak értékelik a háztartásuk helyzetét, a 40–59 évesek között az átlagosnál többen vannak, akik jelentősebb nehézségekről számolnak be, míg a legidősebbek jellemzően kisebb arányban számolnak be nagy nehézségekről.

Az egy főre jutó jövedelemhez hasonlóan igen erősek a regionális és települési különbségek. Míg Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Alföld régiókban 85–90 százalékos a kiadásokat nehézségek árán fedezni tudó háztartásban élők aránya (sőt, az előbbi két régióban 50% feletti a nehézségeket vagy nagy nehézségeket említők aránya), addig Közép-Magyarországon a válaszadók 44 százaléka azt válaszolta, hogy könnyen fedezi a kiadásait, valamint a Közép- és Nyugat-Dunántúli régiókban is 22–25% ez az arány. Településtípus szerint hasonló eltéréseket találunk: míg a fővárosi válaszadók 60 százaléka arról számolt be, hogy a háztartása könnyen fedezi a kiadásait, addig a megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban élőknel

14. ábra.
 „Véleménye szerint, hogyan tudja fedezni az Ön háztartása a szokásos kiadásokat?”
 (A válaszok százalékos megoszlása a kérdezett iskolai végzettsége szerint)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

22%, a városokban élőkénél 17%, a községekben élők esetében pedig 12% volt ez az arány.

Igen jelentős a válaszok eltérése a kérdezett iskolai végzettsége szerint is. Míg a diplomások túlnyomó többsége legfeljebb kisebb nehézségekről számolt be, addig az alapfokú végzettségűek közel kétharmada nehézségek vagy nagy nehézségek árán jön ki a jövedelméből, és az utóbbiakhoz képest alig vannak jobb helyzetben a szakiskolai végzettséggel rendelkezők. Sőt, még az érettségizettek is jelentősen rosszabbnak értékelik a helyzetüket, mint a diplomások. (14. ábra)

A kérdezettek apjának iskolai végzettsége közel azonos nagyságú eltéréseket okoz, ami ismét a társadalmi egyenlőtlenségek meglehetősen stabil természetét, átöröklődését illusztrálja.

A kérdezettek munkaerő-piaci státusa nem csak a jövedelmük mértékével, de az anyagi helyzetük szubjektív értékelésével is összefügg. A vállalkozók jelentősen, az alkalmazottak pedig az átlagosnál némileg jobbnak értékelik az anyagi helyzetüket. A közmunkások és a munkanélküliek közül alig néhány százaléknyan számoltak be arról, hogy valamilyen szintű nehézség nélkül tudják fedezni a kiadásaikat. Az átlagosnál nagyobb nehézségeket érzékelnek a szülési szabadságon, gyesen, gyeden lévők, ami minden bizonnyal a korábbihoz képest alacsonyabb jövedelmükkel függ össze.

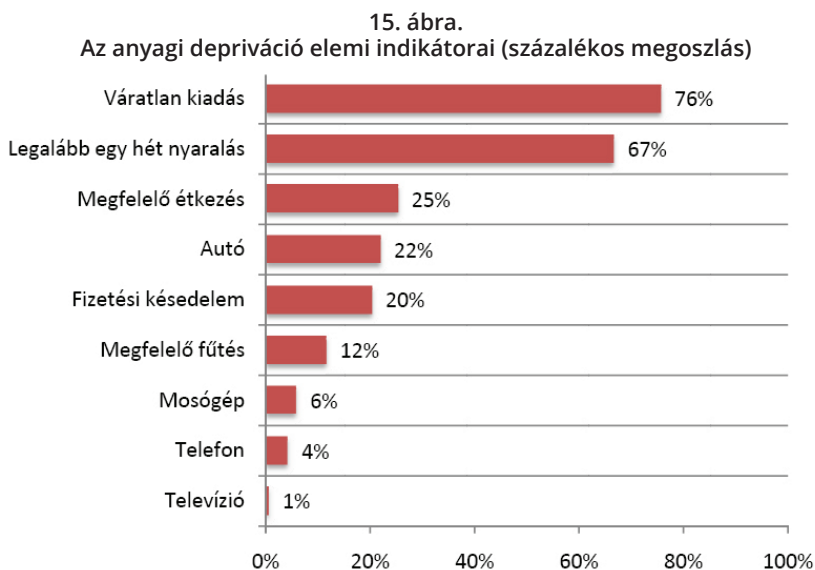
Anyagi depriváció

A jövedelmi helyzet mellett a társadalmi kirekesztettség további indikátora az anyagi depriváció. Az EUROSTAT módszertana szerint az anyagi depriváció mérésére kilenc elemi indikátort használnak, amelyek a következők:

1. A háztartás nem képes arra, hogy váratlan, nagyobb összegű kiadást saját forrásból fedezzen.
2. A háztartás nem képes arra, hogy befizesse a lakbért, a lakástörlesztést, a közös költséget, a közüzemi díjat vagy a pénzkölcsön törlesztő részletét.
3. A háztartás nem engedheti meg, hogy évente legalább egy hétre elmenjenek nyaralni.
4. A háztartás nem engedheti meg, hogy legalább minden második nap húst (vagy azzal egyenértékű vegetáriánus ételt) egyenek.
5. A háztartás nem képes az otthonát megfelelően fűteni.

A háztartásban anyagi okokból nincs

6. automata mosógép;
7. színes televízió;
8. telefon (vezetékes vagy mobil);
9. személyautó.

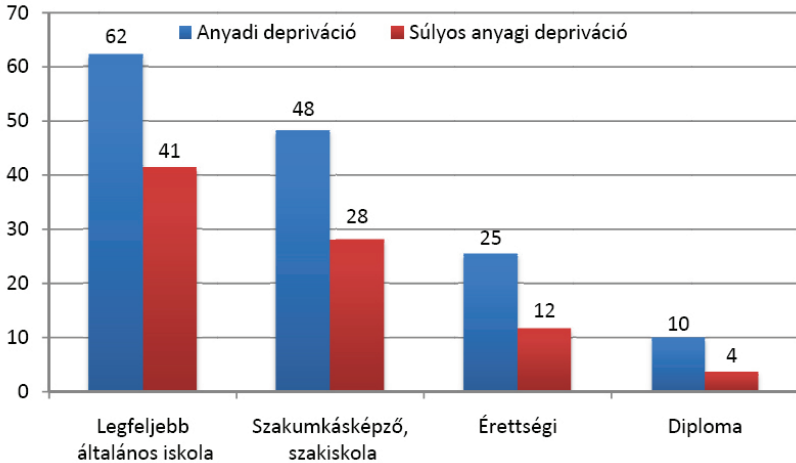

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Az anyagi depriváció elsődleges indikátora alapján *depriváltak* tekinthető valaki, ha olyan háztartásban él, amely a fenti kilenc elemi indikátorból legalább *három* alapján depriváltként azonosítható. *Súlyos* anyagi *deprivációról* akkor beszélhetünk, ha valaki a kilenc elemi indikátorból legalább *négy* alapján depriváltként azonosítható.

Az elemi indikátorok alapján a váratlan kiadások (76%) okoznak gondot a legtöbbszörnek, de hasonlóan nagy arányban, három válaszadóból kettő mondta azt, hogy nem engedheti meg magának, hogy évente legalább egyszer elmenjen nyaralni. Ennél alacsonyabb, de még mindig meglehetősen magas azok aránya, akik olyan háztartásban élnek, ahol a megfelelő étkezés problémát jelent (25%), ahol nincs személyautó (22%), ahol valamilyen fizetési késedelem mutatkozik (20%), illetve ahol a lakást anyagi okokból nem tudják megfelelően fűteni (12%). Alacsony ugyanakkor a mosógéppel, a telefontal és a televízióval nem rendelkező háztartások aránya (sorrendben 6%, 4% és 1%). (15. ábra)

16. ábra.
Az anyagi depriváció indikátorai
 (A válaszok százalékos megoszlása a kérdezett iskolai végzettsége szerint)

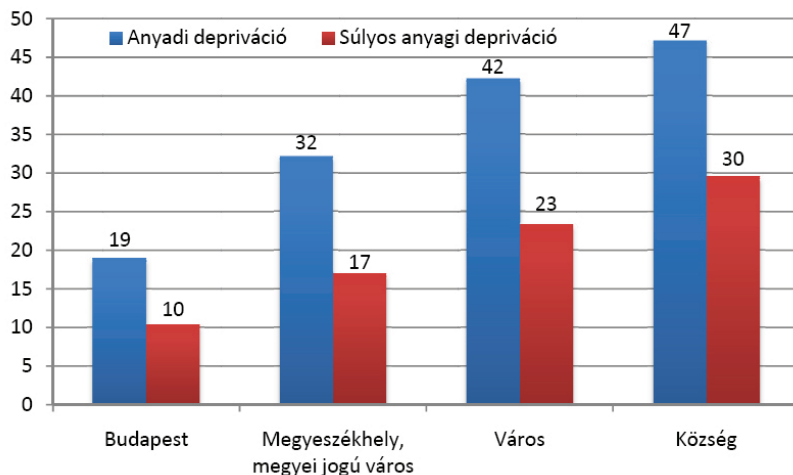
Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

Összességében a felnőtt magyar lakosság 38 százalékát érinti az elsődleges anyagi depriváció, ilyen arányban élnek tehát olyan háztartásban, amely a fenti kilenc szempont közül legalább három szerint depriváltnak tekinthető. Súlyos anyagi deprivációban a felnőtt lakosság 21 százaléka él.

Az anyagi depriváció kockázata jelentősen nagyobb az alacsonyabb végzettségűek körében: a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők a diplomásokhoz képest hatszor nagyobb valószínűséggel élnek anyagilag deprivált, és tízszer nagyobb valószínűséggel anyagilag súlyosan deprivált háztartásban. Ugyanakkor már az érettségivel rendelkezők esetében is két és félszer, illetve háromszor nagyobb az anyagi depriváció, illetve a súlyos anyagi depriváció kockázata a felsőfokú végzettségűekhez képest. (16. ábra)

A jövedelmi helyzet fent elemzett mutatóihoz hasonlóan az apa iskolai végzettségét vizsgálva némileg kisebb, de még mindig igen jelentős kü-

17. ábra.
Az anyagi depriváció indikátorai
A válaszok százalékos megoszlása a kérdezett lakóhelye szerint

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

lönbségeket találunk. A diplomás apák gyermekei körében 9% az anyagi depriváció és 5% a súlyos anyagi depriváció kockázata, míg az általános iskolát végzett apák gyermekeinél 54%, valamint 33% a két mutató.

Régiók szerint vizsgálva az anyagi deprivációt megállapítható, hogy a magyar társadalmat ketté- (vagy háromfelé) szakító mély földrajzi törésvonalak talán még pregnánsabban kimutathatók: Közép-Magyarország régióban jelentősen átlag alatti mindkét mutató szerint a depriváltság, a három nyugati régióban átlag körüli, a keleti-régiókban, különösen Észak-Magyarország és Észak-Alföld régiókban pedig átlag feletti. A települési lejtőn lefelé haladva egyre nő a deprivációs kockázat: Budapesten 19% az anyagi deprivációban, illetve 10% a súlyos anyagi deprivációban élők aránya, a megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban 32%, illetve 17%. Az egyéb városokban már a felnőtt lakosság kétötöde (42%) él anyagi deprivációban, negyede (23%) súlyos anyagi deprivációban, míg a községekben majdnem

minden második (47%), és közel minden harmadik (30%) felnőtt tekinthető depriváltnak, illetve súlyosan depriváltnak. (17. ábra)

Az anyagi depriváció mértéke a kérdezettek munkaerő-piaci státusa szerint is jelentős különbségeket mutat. A vállalkozók, a tanulók és az alkalmazottak körében mindkét mutató átlag alatti, ezzel szemben a munkanélküliek háromnegyede, a közmunkások négyötöde tekinthető anyagilag depriváltnak, illetve az előbbieket több mint fele, az utóbbiak közel kétharmada súlyosan anyagilag depriváltnak.

Agrárérintettség⁴

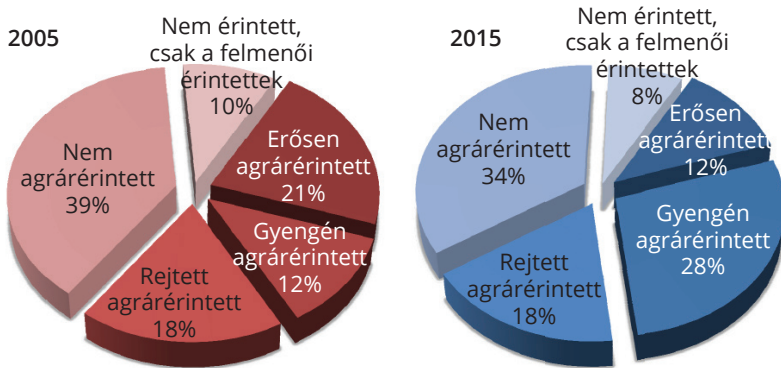
A magyar társadalom egyik jellegzetessége, hogy a mezőgazdaságban lezajlott gyökeres változások ellenére a népesség nagyobb csoportjai kötődnek az agráriumhoz. A háztartások harmada termel zöldséget, gyümölcsöt vagy valamilyen más haszonnövényt saját fogyasztásra, és a háztartások közel húsz százaléka tart fogyasztási céllal állatot. A háztartások 15–16 százalékának van a tulajdonában termőföld. A mezőgazdasági foglalkoztatottság huszonhét év alatt nagyon nagymértékben csökkent, ugyanakkor a népesség kötődése a mezőgazdaság különböző formáihoz változatlanul sokkal magasabb, mint Európa fejlődéscentrumaiban. Az új tagállamok többségében azonban a mezőgazdasághoz kötődés hasonló arányú.

A felnőtt lakosság agrárérintettsége összetettebb mutatókkal is mérhető (19. ábra). 12 százalék erősen agrárérintett, azaz eladásra termel élelmiszert, 1 hektárnál nagyobb termőterület van a tulajdonában, a mezőgazdaságban dolgozik vagy ott volt az utolsó foglalkozása a nyugdíj vagy a munkanélküliség előtt, illetve van mezőgazdasági szakképzettsége. 28 százalék gyengén agrárérintett, azaz saját fogyasztásra termel élelmiszert, van termőföld a birtokában, de az egy hektárnál kisebb terület. 18 százalék rejtetten agrárérintett, azaz a két korábbi kategória jellemzői közül egyikről sem számolt be, de szabadidejének egy részét kertműveléssel, hobbikerészkedéssel tölti. (18. ábra)

A felnőtt magyar lakosság 34 százaléka semmilyen módon sem kötődik a mezőgazdasághoz, míg 8 százalék esetében nincs agrárérintettség, de a szülők, nagyszülők között volt mezőgazdasági foglalkozású. 2005-höz ha-

⁴ A fejezet szerzője Kovách Imre.

18. ábra.
A felnőtt népesség agrárérintettsége, 2005 és 2015
(százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

sonlítva a nem agrárérintettek arányakevéssé csökkent. A földhasználat- és termeléskoncentráció következtében az erősen agrárérintettek aránya esett vissza jelentősen, közel a felére, de a magyar lakosság kétharmada még mindig kapcsolódik valamilyen módon a mezőgazdasághoz. Ez a jelenleg még hosszú ideig a magyar társadalom jellemzője maradhat. Az agrárérintettség kisebb a fiatalabb, a magasabb státuszú és nagyvárosi népességben, de korántsem korlátozódik a falusi, mezővárosi lakosságra vagy a fizikai munkát végzőkre.

19. ábra.
Az agrárérintettség néhány mutatója a felnőtt népesség százalékában, 2015

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Társadalmi integráció

Társas kapcsolatok

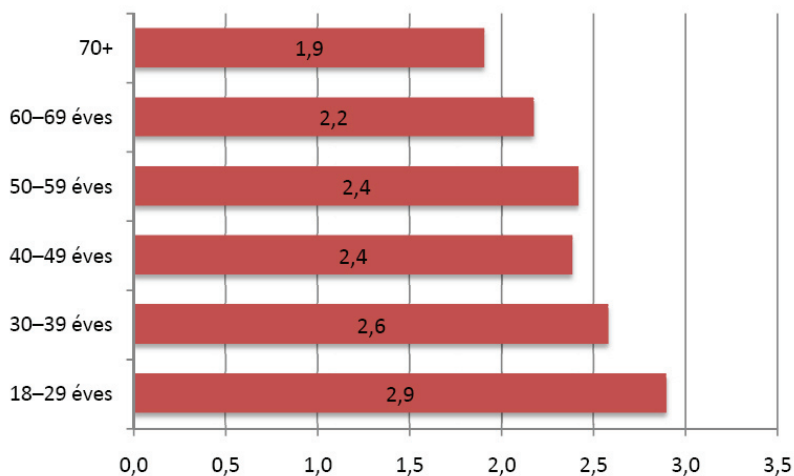
Az MTA TK SZI és a Tárki Zrt. 2015. tavaszi integráció kutatása részletesen vizsgálta az egyéni kapcsolathálózatokat, az egyén szűkebb közösségébe, illetve a társadalomba való integrációját. Az egyik kérdésblokk (az ún. névgenerátor kérdések) az erős kötések mértékét mérte fel. Granovetter (1973, 1983) klasszikusnak számító munkájára építve az erős érzelmi, rokoni és közeli baráti kapcsolatokat szokás az erős kötések közé sorolni, míg a lazább, tágabb ismerősi, munkatársi kapcsolatokat a gyenge kötések közé tartozónak tekintik. Az erős kapcsolatok játszanak szerepet a személyes problémák megoldásában, a jelentősebb hétköznapi feladatokban (például festés, költözködés stb.) való segítségben.

A kérdezetteket arra kértük, hogy három szempont alapján sorolják fel azt a legfeljebb öt embert, akivel közelebbi kapcsolatban állnak. A három szempont a következő volt: fontos dolgok, problémák megbeszélése; közös programok szervezése, vendégeskedés, kikapcsolódás; segítség az otthoni, háztartási teendők, problémák kapcsán. Az eredmények szerint a kérdezettek átlagosan 2,4 erős kötéssel rendelkeznek.⁵

A társadalmi-demográfia változók mentén jelentős különbségek mutatnak ki a szoros kapcsolatok számában. A magasabb iskolai végzettséggel

⁵ Az egyedi említések figyelembe vételével. Ha egy személyt több kérdésnél is megemlítettek, az adott személyt csupán egyszer vettük figyelembe.

20. ábra.
Az erős kapcsolatok száma a kérdezett életkora szerint* (átlagok)

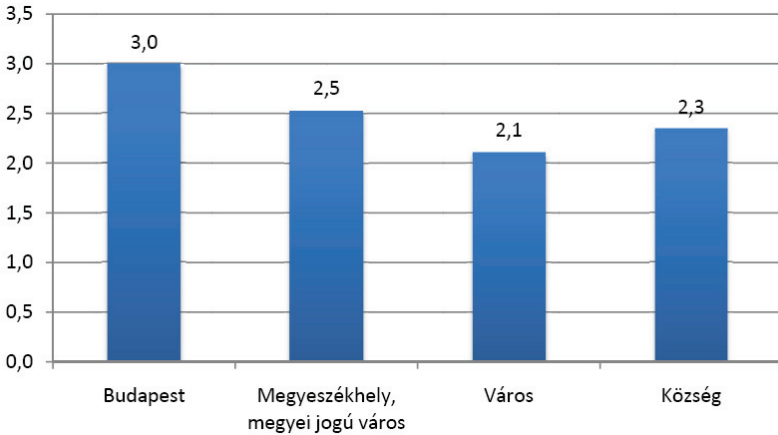
Megjegyzés: Granovetter alapján erős kapcsolatoknak nevezzük az erős, szoros, elsősorban családi kapcsolatokat.

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

rendelkezők több erős kötésről számoltak be. A diplomásoknak átlagosan 2,9, az érettségizetteknek 2,6, a szakmával rendelkezőknek 2,4, míg a legfeljebb alacsonyabb végzettséget szerzőknek 2,0 szoros kapcsolata van. A kérdezett apjának iskolai végzettsége még erősebb összefüggést mutat a kapcsolatok gyakoriságával. A diplomás apák gyerekeinek átlagosan 3,0, az érettségizett apák gyerekeinek 2,8, a szakmunkás, szakiskolai végzettségű apák gyerekeinek 2,7, míg a legfeljebb általános iskolai végzettségű apák gyerekeinek 2,0 erős kapcsolata van. Ebben az esetben tehát viszonylag erős törést látunk az alacsonyabb és a magasabb végzettségű szülők gyerekei között.

Az életkorral együtt fokozatosan csökken a kapcsolatok száma. Míg a legfiatalabb, 18-29 éves korosztály átlagosan 2,9 szoros kapcsolatot sorolt fel, addig a 30-39 évesek már 2,6-et, a középkorúak (40-59 évesek) 2,4-et,

21. ábra.
Az erős kapcsolatok száma a kérdezett lakóhelye szerint (átlagok)

Forrás: MTA TK SZI – Tárci Zrt., 2015. Saját számítás.

míg a legidősebbek 1,9-et. (20. ábra)

A kapcsolatok száma és a településtípus között, a Budapest–községek települési lejtőn lefelé haladva U-alakú összefüggést találtunk. A legtöbb erős kötéssel a budapestiek rendelkeznek (átlagosan 3,0), a megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban élők ennél kevesebb (átlagosan 2,5), a városokban élők pedig még kevesebb (2,1) szoros kapcsolatról számoltak be. A községekben élők erős kapcsolatainak száma azonban meghaladja a városokban élőkét (átlagosan 2,3). A kapcsolatok régió szerint sem egyenletesen oszlanak el. A legtöbb erős kötést a Közép-Magyarország (2,8) és Észak-Magyarország (2,7) régiókban élők sorolták fel, míg a legkevesebbet a Nyugat-Dunántúl (1,9) és a Dél-Alföld (2,1) régióban élők. (21. ábra)

A kapcsolatok száma a kérdezett munkaerő-piaci státusával is összefüggésben van. A legkevesebb erős kötésről – ahogy arra az életkorral kapcsolatos összefüggés már utalt – a nyugdíjasok számoltak be (átlagosan 2,0). Szintén relatíve kapcsolatszegénynek tekinthetők a munkanélüliek (2,1)

és a közmunkások (2,2). Keresztmetszeti adatokról lévén szó, az okság irányát nem tudhatjuk, ezért elképzelhető, hogy azt a hatást látjuk, ahogy a munkanélküliek elvesztik korábbi kapcsolataik egy részét, de az is elképzelhető, hogy azokból válik munkanélküli (és ezen keresztül közmunkás), akik kevesebb kapcsolattal rendelkeznek. Az előbbi értelmezést erősíti, hogy más csoportokhoz képest a munkaerő-piacról ideiglenesen távol lévő, szülési szabadságon, gyesen, gyeden levőknek is alacsonyabb a szoros kapcsolataiknak a száma (2,4). A legtöbb kapcsolattal a tanulók (3,3) és a vállalkozók (3,0) rendelkeznek.

Az anyagi helyzettel együtt változik a kapcsolatok száma: míg az egy főre jutó jövedelem szerinti legalsó 20 százalékban átlagosan 2,1 kapcsolattal, addig a legfelső ötödben 3,0 kapcsolattal rendelkeznek a kérdezettek.

Szubjektív integráltság

A kérdőívben a válaszadók szubjektív integráltságára vonatkozó kérdések is szerepeltek. Ezek közül az első csoport a *European Quality of Life Survey* alapján a társadalmi kirekesztődés szubjektív megítélését (az érzékelt kirekesztődést), azaz az integráltság negatív oldalát vizsgálta a következő négy kérdéssel:

- a) *Úgy érzem, kitalált a társadalom.*
- b) *Az élet olyan bonyolulttá vált, hogy alig találom a helyemet.*
- c) *Úgy érzem, hogy az emberek, akikkel találkozom, nem ismerik fel az értékét annak, amit csinálok.*
- d) *Néhány ember lenéz engem a munkám miatt, vagy azért mert nem dolgozom.*

A válaszadóknak ötfokú skálán kellett az állításokkal való egyetértésüket kifejezniük (1 – nagyon nem ért egyet, 5 – nagyon egyetért). A válaszok átlagai azt mutatják, hogy általában kevésbé érzik kirekesztettnek magukat

az emberek, nincsenek ugyanis kiugróan magas indexértékek egyetlen dimenzióban sem. A kérdezettek ugyanis leginkább azzal az állítással értettek egyet, hogy „Az élet olyan bonyolulttá vált, hogy alig találok a helyemet” (átlagosan 2,3 pont), ezt követte az „Úgy érzem, hogy az emberek, akikkel találkozom, nem ismerik fel az értékét annak, amit csinálok” állítás (2,2 pont), majd a „Néhány ember lenéz engem a munkám miatt, vagy azért mert nem dolgozom” (2,0 pont) és az „Úgy érzem, kiteszít a társadalom” állítások (2,0 pont). Mindemellett meg kell jegyezni, hogy mind a négy állítás esetében a kérdezettek legalább 10 százaléka egyetértett vagy nagyon egyetértett az állítással, azaz minden kérdésnél legalább ekkora arányban vannak olyan válaszadók, akik társadalmi kirekesztettséget éreznek.

1. táblázat.
A szubjektív integráltság mutatói (átlagos értékek)

Úgy érzem, kiteszít a társadalom.	2,0
Néhány ember lenéz engem a munkám miatt, vagy azért, mert nem dolgozom.	2,0
Úgy érzem, hogy az emberek, akikkel találkozom, nem ismerik fel az értékét annak, amit csinálok.	2,2
Az élet olyan bonyolulttá vált, hogy alig találok a helyemet.	2,3

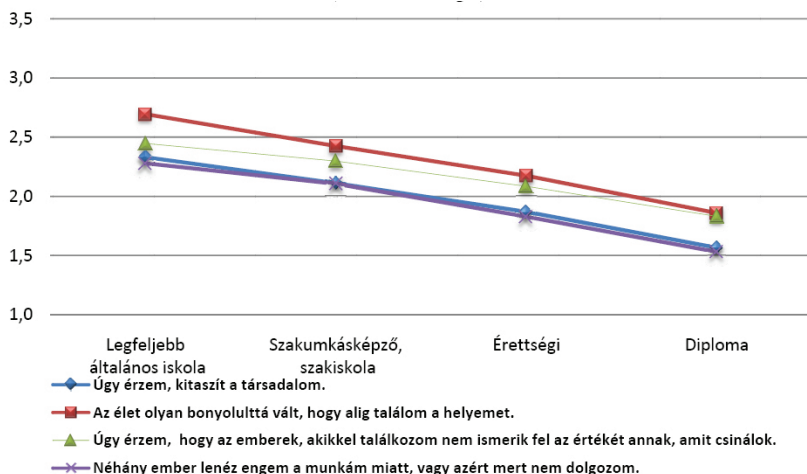
Forrás: MTA TK SZI – Társki Zrt., 2015. Saját számítás.

A kérdezettek iskolai végzettsége szerint vizsgálva a kérdéseket elmondható, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők kevésbé érzik kirekesztettnek magukat, mint a kevésbé iskolázottak. A diplomások átlaga mind a négy kérdésen 2 pont alatti, míg a legfeljebb alapfokú végzettségűek között 2,5 pont körüli. Hasonló irányú, némileg kisebb különbségeket találunk a kérdezett apjának iskolai végzettsége szerinti bontásban. (22. ábra)

A kérdezettek életkora szintén kapcsolatban van a társadalmi kirekeszttség-érzéssel, ugyanakkor a korcsoportok szerinti különbségek kisebbek, mint az iskolai végzettség szerinti különbségek. „Az élet olyan bonyolulttá vált, hogy alig találok a helyemet” állítással való egyetértés az életkorral együtt nő: a legfiatalabbak (18–29 évesek) körében 2,1 az átlag, a 40–49 éveseknél 2,3, a 70 év felettiéknél pedig 2,5. Ettől a társadalomban és az

22. ábra.

A társadalmi kirekesztettséget vizsgáló kérdések átlagai a kérdezett életkora szerint (1–5 skála átlagai)

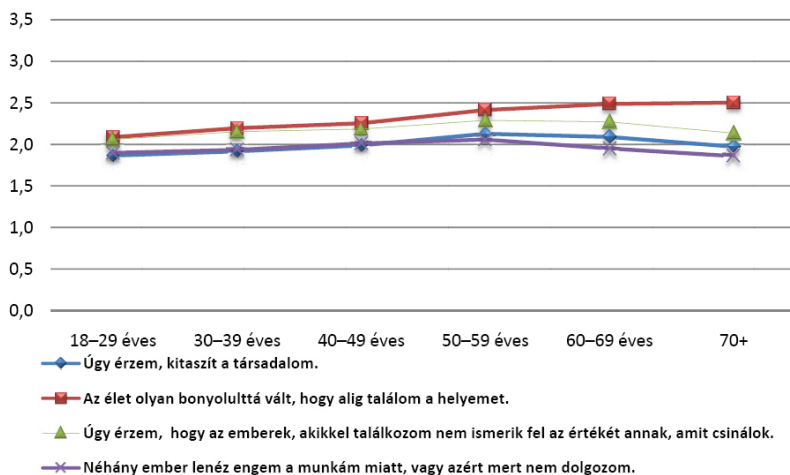

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

életben való eligazodásra vonatkozó kérdéstől némileg eltér a másik három kérdés, amelyek elsősorban a mások általi elismerésre, a társadalomban elfoglalt helyre, szerepre vonatkoznak. Az ezekkel mért kirekesztettség-érzés az 50–59 éves korcsoportban tetőzik, majd újra csökkenni kezd. A legszembetűnőbben a munkaerő-piaci pozícióhoz legerősebben kötődő állításnál („Néhány ember lenéz engem a munkám miatt, vagy azért mert nem dolgozom”) látható mindez, ahol a 70 év felettek hasonló mértékben értenek egyet az állítással, mint a 18–29 évesek. (23. ábra)

A szubjektív társadalmi kirekesztettség érzése a munkaerőpiaci aktivitással igen erősen összefügg. A tanulók és a vállalkozók között a legalacsonyabb a mértéke, az alkalmazottak között némileg magasabb, de átlag alatti, míg a közmunkások és a munkanélküliek között kiemelkedően magas. Mind a négy kérdés esetében elmondható, hogy a legkevésbé és a leginkább kirekesztettek közti távolság nagyjából 1 pont. A nyugdíjasok hely-

23. ábra.
A társadalmi kirekesztettséget vizsgáló kérdések átlagai
a kérdezett életkora szerint (1-5 skála)

Forrás: MTA TK SZI – Tárczi Zrt., 2015. Saját számítás.

zete speciális: míg a három társadalom, társas környezet általi elismerést mérő kérdésnél átlag körüli a pontszámuk, addig „Az élet olyan bonyolulttá vált, hogy alig találok a helyemet” állítással való egyetértésük igen magas, ugyanakkor még így is elmarad a közmunkások és a munkanélküliek pontszámától! (2. táblázat)

A szubjektív kirekesztettség magasabb mértékű a községekben élők körében, míg a legalacsonyabb a fővárosban lakók között.

2. táblázat.

A társadalmi kirekesztettséget vizsgáló kérdések átlagai a kérdezett munkaerőpiaci státusa szerint (1–5 skála átlagai)

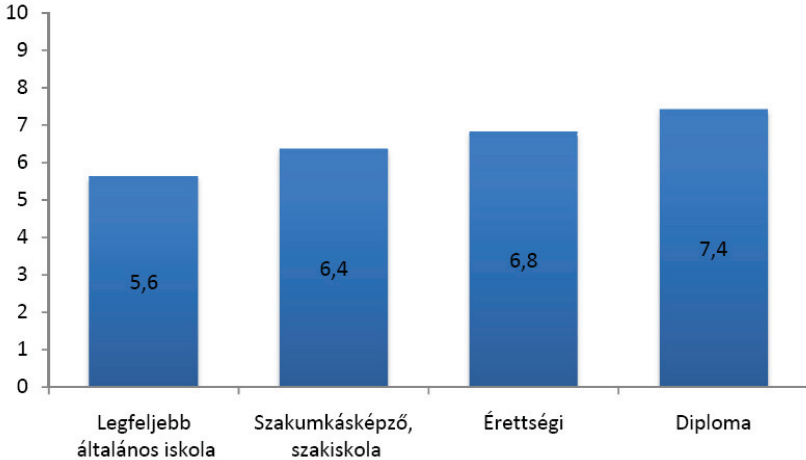
	Úgy érzem, kiteszít a társadalom.	Az élet olyan bonyolulttá vált, hogy alig találok a helyemet.	Úgy érzem, hogy az emberek, akikkel találkozom, nem ismerik fel az értékét annak, amit csinálok.	Néhány ember lenéz engem a munkám miatt, vagy azért mert nem dolgozom.
Alkalmazott	1,9	2,2	2,2	1,9
Vállalkozó	1,5	2,0	1,8	1,7
Közmunkás	2,5	2,6	2,7	2,6
Munkanélküli	2,7	2,7	2,5	2,7
Nyugdíjas	2,1	2,5	2,2	1,9
Szülési szabadságon, GYES-en stb. van	2,1	2,0	2,3	2,1
Tanuló	1,6	1,9	1,8	1,6
Egyéb (alkalmi munka, eltartott)	2,3	2,5	2,5	2,3

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

A szubjektív integráltság pozitív oldalát a következő kérdéssel mérte a kérdőív: „Összességében mennyire tartja önmagát a társadalom fontos, hasznos tagjának?” A kérdezettek egy 0-tól 10-ig tartó skálán válaszolhattak a kérdésre, amelyen a 0 azt jelentette, hogy a társadalom egyáltalán nem fontos, hasznos tagjának érzik magukat, míg a 10-es azt jelentette, hogy a társadalom kifejezetten fontos, hasznos tagjának érzik magukat. A válaszok átlaga 6,5 pont volt, ami azt jelenti, hogy többnyire a társadalom fontos tagjának érzik magukat a kérdezettek.

A válaszadók között azonban itt is jelentős különbségeket találtunk a társadalmi-gazdasági helyzet szerint. A diplomások körében az átlagos pontszám 7,4 volt, míg a legfeljebb alapkörű végzettségűek átlagosan ennél

24. ábra.
Az egyén szubjektív társadalmi fontossága (0–10 skála)
A válaszok átlagai a kérdezett iskolai végzettsége szerint

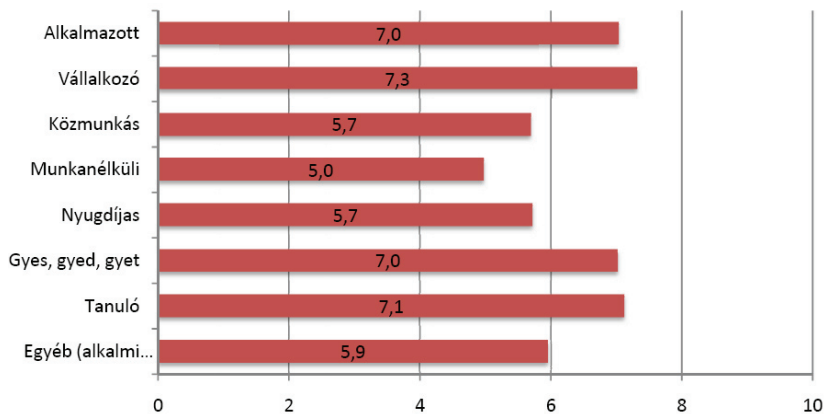

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

közel két ponttal (5,6 pont) értékelték kevesebbre a társadalmi fontosságukat, társadalmi integráltságukat. A társadalmi egyenlőtlenségek továbböröklődését illusztrálja, hogy a korábban bemutatottakhoz hasonlóan az apa iskolai végzettsége ebben az esetben is hasonló, valamivel kisebb különbségekkel jár együtt. (24. ábra)

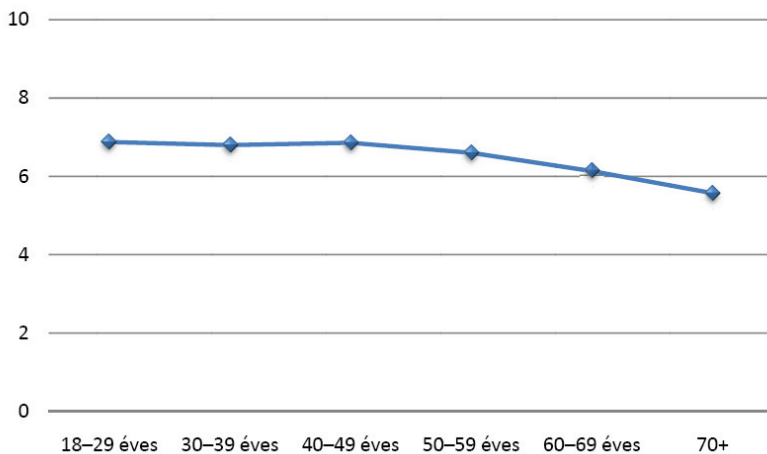
A kérdezettek munkaerő-piaci helyzete még ennél is nagyobb egyenlőtlenségekkel jár együtt. A munkaerő-piacon aktívak (alkalmazottak, vállalkozók), a munkaerő-piacról ideiglenesen távollevők (szülési szabadságon, GYES-en, GYED-en lévők) és a tanulók érzik magukat leginkább a társadalom fontos tagjának (7,0–7,3 pont). Őket követik a nyugdíjasok, az egyéb (pl. eltartott) kategóriába esők, valamint a közmunkások (5,7–5,9 pont). Ugyanakkor a munkanélküliek még ennél is alacsonyabb pontszámmal értékelték a társadalmi fontosságukat (5,0 pont), ami a munkanélküliség önértékelést és a szubjektív hasznosságérzetet romboló hatását illusztrálja. (25. ábra)

25. ábra.
Az egyén szubjektív társadalmi fontossága (0–10 skála)
A válaszok átlagai a kérdezett munkaerő-piaci státusa szerint

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

26. ábra.
Az egyén szubjektív társadalmi fontossága (0–10 skála)
A válaszok átlagai a kérdezett életkora szerint

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Életkor szerint azt láthatjuk, hogy körülbelül 50 éves korig átlagos az emberek véleménye a saját társadalmi fontosságukról, hasznosságukról, majd ezt követően kezd csökkenni (26. ábra). Ebben az esetben feltételezhetjük, hogy a jelenség a munkaerő-piaci aktivitással függ össze. Ezt a magyarázatot erősíti a munkanélküliek – fent bemutatott – kiugróan alacsony átlaga is.

Kulturális fogyasztás

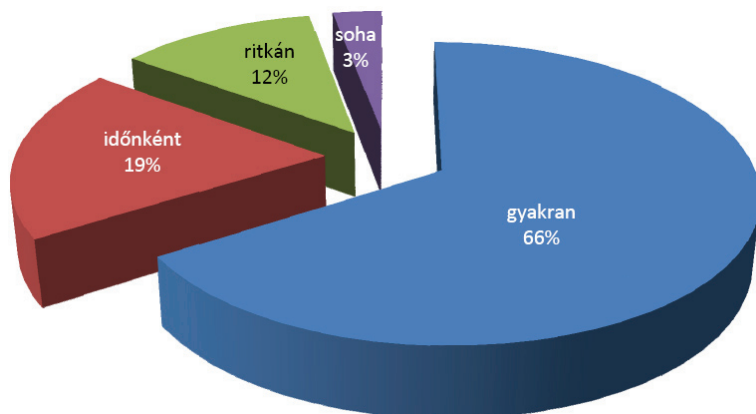
A társadalmi integráció sajátos formája lehet a kulturális fogyasztás, hiszen vannak kifejezetten társas kulturális cselekvések (pl. színház vagy mozi látogatás), vannak olyanok, amelyek lehetnek/nének közös társas programok (pl. televízió nézés, sportolás), és vannak olyanok, amelyek inkább egyéni tevékenységre ösztönöznek (pl. internetezés). Az alábbiakban néhány szabadidős tevékenység – tévézés, internetezés, étterembe járás, sportolás, könyvolvasás, színházba járás – gyakoriságát mutatjuk be. Jelezzük továbbá a külföldi nyaralás és az idegennyelv-tudás gyakoriságát is.

Tévézés

A leggyakoribb szabadidős tevékenység a tévézés volt: a megkérdezettek kétharmada gyakran néz tévét, és 3 százaléknyan nem néznek soha televíziót. Ritkán néz tévét 12%, és időnként 19%. (27. ábra)

A tévézés gyakoriságában a megkérdezettek lakóhelye szerint különbségek adódtak: az Észak-Magyarországi régióban élők közül jóval kevesebben (53%) néznek gyakran tévét, mint a többi régióban élők. Településtípus szerint a Budapesten élők közül az átlagosnál többen (4%) vannak azok, akik soha nem néznek tévét, a megyeszékhelyen, megyei jogú városban élők között pedig az átlagosnál többen (73%) olyanok, akik gyakran néznek tévét. A nők többet tévéznek: közülük 69 százalék néz gyakran tévét, míg a férfiak között ez az arány 64 %. A ritkán tévézők között viszont több a férfi (14%), mint a nő (10%).

27. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran nézett TV-t? (százalékos megoszlás)

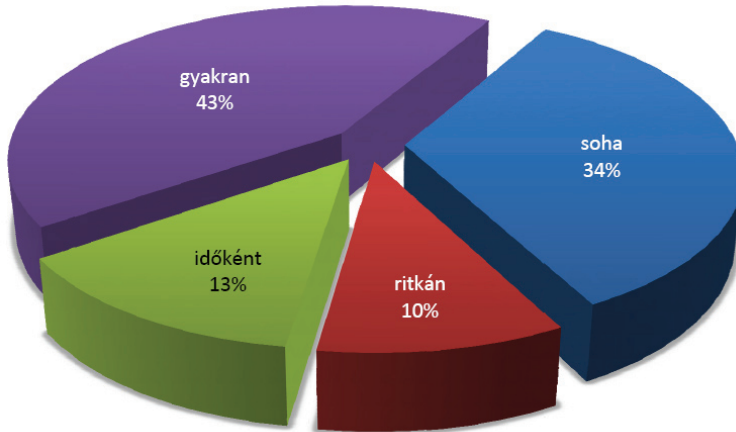
Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Életkori eltérés is mutatkozik a tévzés gyakoriságában: minél fiatalabbak a kérdezettek, annál kevesebbet néznek tévét. A 18–29 év közötti korcsoportban a gyakori tévzók aránya – az átlagtól elmaradva – 57 százalék volt (soha nem tévzött 4%). 30–39 és 40–49 év közötti korcsoportok szintén az átlag alatt maradtak a gyakori tévzók között (60 illetve 61%). 50 éves kor felett ugyanakkor a gyakran tévzók száma ugrik egyet (67%) (az időnként tévzók csoportjának rovására). 60 éves kor felett még nagyobb növekedés tapasztalható: 79% tévzik gyakran, míg 70 év felett ez az arány 83 százalékra kúszik fel.

A tévzés gyakorisága az iskolai végzettséggel is összefüggést mutat: a magasabb végzettségűek között kevesebben vannak a gyakran tévzók. Míg a legfeljebb 8 osztály, illetve a szakmunkás végzettségűek között a gyakran tévzók aránya az átlagosnál magasabb (74 illetve 72%), addig az érettségizettek körében átlag körüli (64%), a diplomások között pedig jóval alacsonyabb (54%).

Nettó jövedelem szerinti bontásban a nagyon alacsony és a nagyon

28. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran internetezett?
(százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Táarki Zrt., 2015. Saját számítás.

magas keresetűek tévénnek legkevesebbet. 20 ezer Ft-os nettó jövedelem alatt az átlagosnál többen (5%) soha nem néznek tévét, az átlagosnál kevesebben (54%) néznek gyakran. A legmagasabb a gyakran tévézők aránya a 70–100 ezer Ft közötti keresetűek esetében (72%).

Az aktivitás szerinti bontásban jól látszik, hogy legtöbbit a nyugdíjasok (82 százalékuk gyakran), legkevesebbet pedig a tanulók és a vállalkozók tévénnek (47–47% gyakran). A munkanélküliek között a gyakran tévézők aránya szinte átlagos (69%), az átlagnál többen vannak viszont közöttük olyanok, akik soha nem néznek tévét (8%).

Internetezés

A válaszadók relatív többsége, 43 százaléka gyakran internetezett az elmúlt egy év folyamán, időként 13%, ritkán 10%, és 34 százalékuk soha nem használta az internetet az elmúlt évben. (28. ábra)

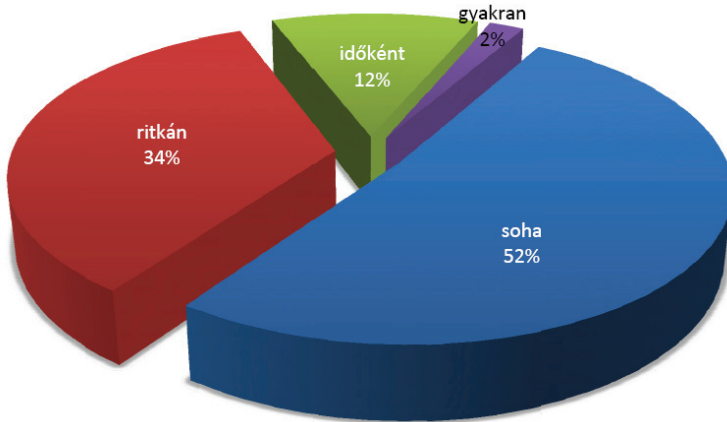
Régiók szerint Észak-Magyarországon és Észak-Alföldön az átlagosnál nagyobb a soha nem internetezők aránya (41 és 46%). Közép-Magyarországon viszont az átlagosnál jóval többen (59%) vannak, akik gyakran használják az internetet. Az internet használata Budapesten a legelterjedtebb: az itt élőknek 22 százaléka nem internetezett egyáltalán, ellenben 61 százalékuk gyakran. A nagyvárosokban élők 28 százaléka soha, 54 százaléka viszont gyakran internetezett. A kisvárosokban kiegyenlített a soha (35%) és a gyakran (39%) netezők aránya. A falvakban többen vannak (44%) akik soha, mint akik gyakran neteznek (30%).

Nemek szerinti bontásban a férfiak többen neteztek: 30 százalékuk soha, 46 százalékuk viszont gyakran használta a netet. A nőknél ugyanezek az arányok 38% és 41%. Az internetezés tekintetében az életkor természetesen nagyon meghatározó. A 18–29 éveseknek 7 százaléka nem internetezik soha, 74 százalékuk viszont gyakran. A 30–39 éveseknél 11% soha, 60% gyakran. A 40–49 év közöttiekénél ezek az arányok 20 illetve 49%. 50 év felett erősen csökken az internethasználat, ebben a korcsoportban kiegyenlített azok aránya, akik soha (37%) és azoké, akik gyakran (35%) neteznek. 60 év felett az internet használata 40% alá, 70 felett 25% alá csökken.

Iskolázottság szerint a legfeljebb 8 osztályt végzetteknek 74 százaléka egyáltalán nem netezett. A szakmunkás végzettségűeknél ez az arány 39%, az érettségizetteknél 16, a diplomásoknál mindössze 7%. Gyakran netezett a 8 osztályt végzettek 13 százaléka, a szakmunkások 30 százaléka, az érettségizettek 59 és a diplomások 77 százaléka. A legtöbbet a legmagasabb keresetűek interneteznek, közülük 80% gyakran használja a netet. A 200-300 ezer forint között keresők között is alig vannak, akik sosem használják (13%), sokan azonban gyakran használják (64%). Hasonlóan magas a 60 ezer Ft alatt keresők (véltetően fiatalok) internethasználat (11% soha, 76% gyakran). A 60 és 150 ezer Ft között keresőknek azonban több mint fele soha nem használja a netet.

Munkaerő-piaci aktivitás szerint legtöbbet a tanulók interneteztek: több mint 90 százalékuk gyakran használta a netet. Második legaktívabb csoport

29. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran járt étterembe?
(százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

a vállalkozók, 75 százalékuk gyakori nethasználó. A legkevésbé a nyugdíjasok (76% egyáltalán nem) és a közmunkások (54% egyáltalán nem) használja a netet.

Étterembe járás

Az étterembe járás nem gyakori tevékenység a megkérdezettek körében: 52 százalékuk az elmúlt egy évben sosem járt étteremben. 34 százalékuk ritkán, 12 százalékuk időnként és mindössze 2 százalékuk fordult meg gyakran étteremben. (29. ábra)

Az étterembe járás gyakoriságában igen jelentős különbségek mutatkoznak a megkérdezettek lakóhelye szerint. A budapestieknek egyharmada egyáltalán nem járt étteremben az elmúlt évben, a községben lakók között viszont ez az arány kétszeres (65%). A nagyvárosok és a kisebb városok e két végpont között helyezkednek el: a megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban 44%, a többi városban lakók közül 54% nem járt étteremben.

A megyeszékhelyen lakó megkérdezettek azok, akik az átlagosnál többen (4%) jártak gyakran étteremben az elmúlt egy évben. A közép-magyarországiak és a nyugat-dunántúliak jóval inkább járnak étterembe, mint a többi régióban élők. A férfiak többit járnak étterembe, mint a nők: közöttük az átlagnál kevesebb (47%), aki egyáltalán nem volt az elmúlt egy évben, a nők között ez az arány 55%.

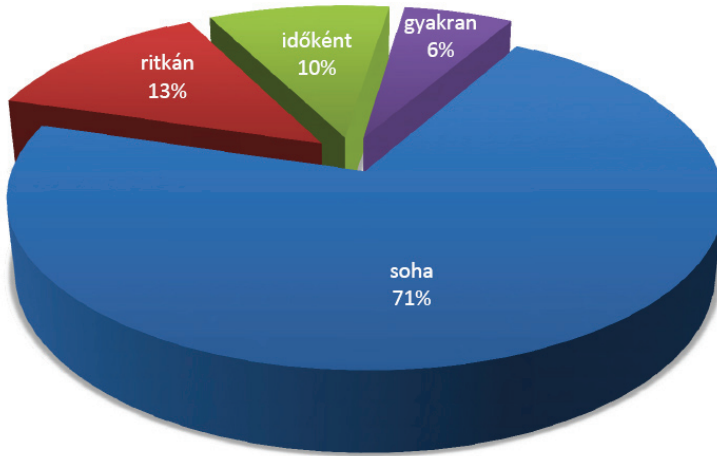
Az étterembe járás a fiatalok életmódja: a 18–29 év közöttiek kétharmada járt étteremben az elmúlt egy évben, ebből 5% gyakran. A 30–39 közötti korcsoportban is még több mint 60% az étterembe legalább egyszer-egyszer járók aránya. A 40–49 éves kor közöttiek valamivel több mint fele járt étteremben. 50 éves kor felett csökken ez az arány, itt már az átlagosnál többen (57%) nem voltak egyáltalán étteremben. 60 felett a válaszadók egyharmada, 70 felett mindössze 24 százaléka járt étteremben.

Iskolai végzettség szerint is jelentős különbségek mutatkoznak az étterembe járásban: a legfeljebb 8 osztályt végzettek 80 százaléka egyáltalán nem volt étteremben, ugyanez az arány a szakmunkásoknál 64%. Az érettségizetteknél ez már 38%, míg a diplomásoknál mindössze 17%. A diplomások között az átlagosnál több mint kétszer annyian, öt százaléknyan vannak azok, akik gyakran eljártak étterembe.

Az étterembe járás gyakorisága természetesen a jövedelemmel is összefügg. Elkülönülnek a 20 ezer forintnál kevesebb jövedelemmel rendelkező fiatalok, akik több mint 60 százaléka járt étteremben, de 20 és 100 ezer forintos kereset között az étterembe járás gyakorisága nagyon alacsony (20–30%). A 100–150 ezer forint között, vagyis átlagosan keresők fele járt étterembe. Újabb ugrás mutatkozik 150 ezer forint felett, ahol már 80% körüli az étterembe járók aránya.

Aktivitás szerinti bontásban látszik a nagy különbség az aktívak és a tanulók, valamint a többi inaktív csoport között. A közmunkások 85 százaléka, a munkanélküliek 72 százaléka, a nyugdíjasok 75 százaléka, a gyesen, gyeden lévők 63 százaléka nem járt étteremben.

30. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba,
konditerembe? (százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

Ezzel szemben az alkalmazottaknál ez az arány 38%. A legtöbbet a vállalkozók és a tanulók járnak étterembe: előbbieknél mindössze 15, utóbbiaknál 22% azoknak az aránya, akik az elmúlt évben egyáltalán nem voltak.

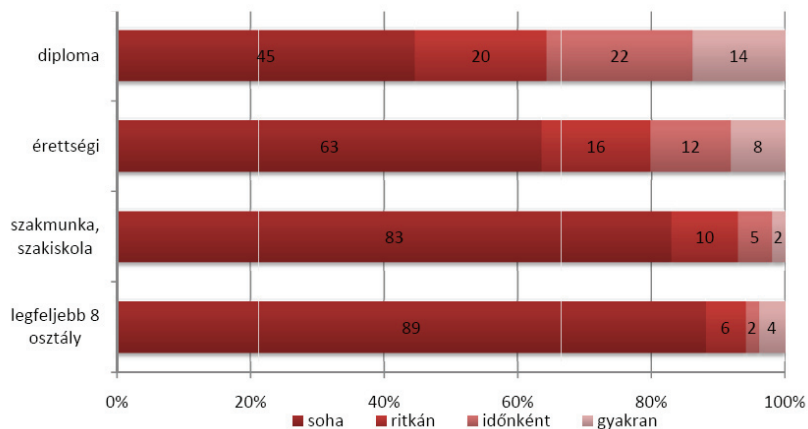
Sportolás

A sportolás szintén nem gyakori, és elsősorban fiatalos szabadidő-eltöltési forma: a megkérdezettek 71 százaléka arról számolt be, hogy az elmúlt egy évben egyáltalán nem sportolt. Ritkán sportolt 13%, időnként 10% és gyakran 6%. (30. ábra)

Budapesten és a nagyvárosokban sportoltak a legtöbben: a megkérdezettek 35–37 százaléka. A megyeszékhelyeken volt legnagyobb azok aránya, akik kifejezetten gyakran sportoltak (12%). A kisebb városokban és a falvakban a válaszadók 74 illetve 78 százaléka nem sportol.

A férfiak inkább sportolnak, mint a nők – a férfiak 32 százaléka legalább

31. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba, konditerembe? Iskolai végzettség szerint (százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

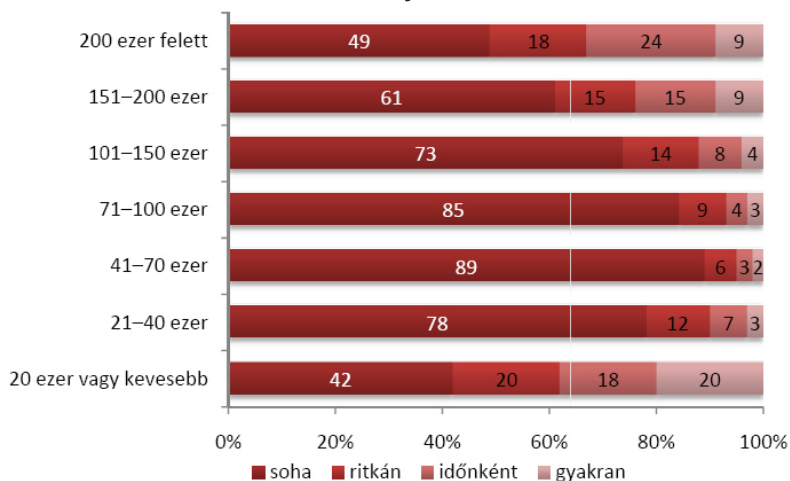
ritkán, vagy annál többször sportolt, míg a nők körében ez az arány 25%.

A fiatalok még sportolnak: 18–29 éves kor között 59 százalékuk jelez valamilyen gyakoriságú sporttevékenységet. 30 éves kor felett ez az arány 43 százalékra csökken, 40 év felett pedig mindössze 30 százalékuk sportol bármennyit is. A sportolás drámai lecsökkenése azonban 50 éves kor felett következik be: 50 felett 85% sosem sportol, 60 felett ez az arány 92, 70 felett 97 százalékra növekszik.

Iskolai végzettség szerint a képzetlenebbek sportolnak kevesebbet: a legfeljebb 8 osztályt végzettek 89 százaléka, a szakmunkások 83 százaléka sosem sportol. Az érettségizettek körében ez az arány már 63%, a diplomásoknál mindössze 45%. A diplomások körében a gyakran sportolók aránya az átlag több mint kétszerese: 14%. (31. ábra)

A sportolás – az étterembe járáshoz hasonlóan – a legalacsonyabb és legmagasabb keresetűek között a leggyakoribb (68 illetve 61%). A 20 és 150 ezer forint között keresők azonban nemigen sportolnak (kevesebb mint

32. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba, konditerembe? Nettó jövedelem szerint

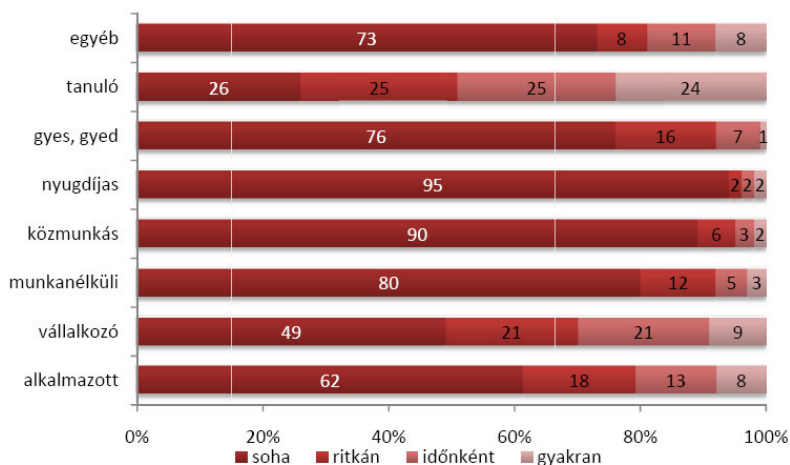

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

30%). (32. ábra)

Nem meglepő módon, aktivitási forma szerint a tanulók a legsportosab-
bak: 74 százalékuk valamilyen gyakorisággal sportol, ebből 24% rendszer-
esen. Ezután következnek a vállalkozók (51% sportol) és az alkalmazottak
(38% sportol). Az inaktívak sokkal kevésbé sportolnak; legkevésbé a nyugdí-
jasok (5%) és a közmunkások (10%). (33. ábra)

33. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba, konditerembe? Aktivitás szerint (százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

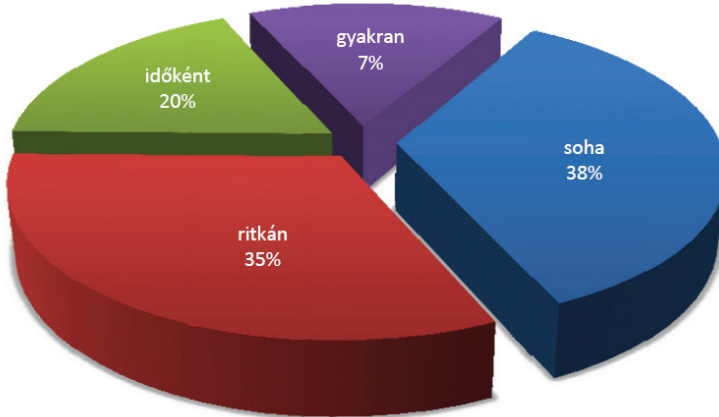
Könyvolvasás

A megkérdezettek 38 százaléka az elmúlt egy évben soha nem olvasott könyvet. 35 százalékuk ritkán, 20 százalékuk időnként, és 7 százalékuk gyakran olvasott. Legtöbbször a Budapesten lakók közül olvasnak könyvet (79%). A nagyvárosokban élők között ez az arány 75%, míg a kisebb városokban 65 illetve 63%. (34. ábra)

A nők inkább olvasnak, mint a férfiak: 69 százalékuk olvas, ebből 17% gyakran. A férfiaknál ez az arány 61, illetve 12%.

Korcsoportok szerint inkább a fiatalok olvasnak: a 18–29 évesek 72 százaléka legalább ritkán olvasott könyvet, 18 százalékuk gyakran. A 30–70 év közötti korosztályokban az olvasók aránya 63–66% között van, 70 felett viszont már 55%.

34. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran olvasott könyvet?

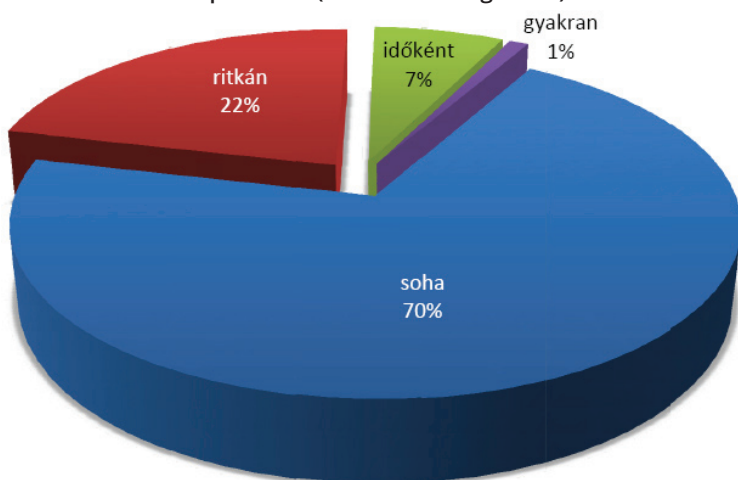
Forrás: MTA TK SZI – Tárczi Zrt., 2015. Saját számítás.

A könyvolvasás gyakorisága természetesen összefügg az iskolai végzettséggel, a legfeljebb 8 osztályt végzettek 61 százaléka soha nem olvas, míg a szakmunkásoknál ugyanez az arány 45%. Az érettségizetteknél már 22%, a diplomásoknál pedig mindössze 8%. A diplomások 37 százaléka gyakran olvas.

Jövedelem szerint a 20 és 100 ezer forint között keresők olvasnak a legkevésbé. A legmagasabb, 200 ezer Ft feletti keresetűek között van a legkevésbé olyan, aki sosem olvas (14%). Viszont a 20 ezer Ft alatt keresők között a legtöbb olyan (29%), aki gyakran olvas.

Magasan a tanulók olvasnak a legtöbbet, 90 százalékuk legalább ritkán, de ebből 38% gyakran olvas könyvet. A második hely a vállalkozóké, 80 százalékuk olvas, harmadik pedig az alkalmazottaké (70%). A munkanélküliek és a közmunkások olvasnak a legkevésbé (44, illetve 31%).

35. ábra.
Az elmúlt egy év során milyen gyakran járt színházba, zenés színházba, operettre? (százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Színházba járás

Ahogy a könyvolvasás esetében, úgy a színházba járásnál is jelentős társadalmi különbségek mutathatók ki. Színházba, zenés színházba, operetthez a megkérdezettek 70 százaléka egyáltalán nem ment az elmúlt egy évben. 22 százalékuk ritkán, hét százalékuk időnként, egy százalékuk pedig gyakran járt. Legtöbben a budapestiek közül voltak színházban (48%), őket követik a nagyvárosiak (36%), a kisvárosban élők (25%), illetve a falvakban lakók (17%). Regionálisan a közép-magyarországiak közül jóval többen (41%) voltak színházban, mint bármely más régióban élők. A nők (32%) inkább színházba járók, mint a férfiak (25%). (35. ábra)

Az életkorral csökken a színházba járás gyakorisága: 18–29 év között a megkérdezettek 38 százaléka, 30–39 között 33 százaléka, 40–49 között 30%, 50–59 között 28%, 60–69 között 24%, 70 felett mindössze 16% járt színházban.

Iskolázottság szerint a legfeljebb 8 osztályt végzetteknek 9 százaléka volt színházban, a szakmunkásoknak 14 százaléka. Az érettségizettek körében ez az arány 37%, a diplomásoknál pedig 67%.

A legmagasabb keresetűek jártak legtöbbet színházba (61% legalább egyszer az elmúlt évben), utánuk a 150–200 ezer Ft között keresők (43%), majd a legalacsonyabb keresetűek következnek (39%). A 20 és 150 ezer Ft között keresők az átlagnál nagyobb arányban egyáltalán nem voltak színházban.

Munkaerő-piaci aktivitás szerint a vállalkozók voltak a leginkább színházba járók (60% legalább egyszer), aztán rendre a tanulók (55%) és az alkalmazottak (34%). A többi, inaktív csoport alig-alig járt színházban, legkevésbé a közmunkások (7%).

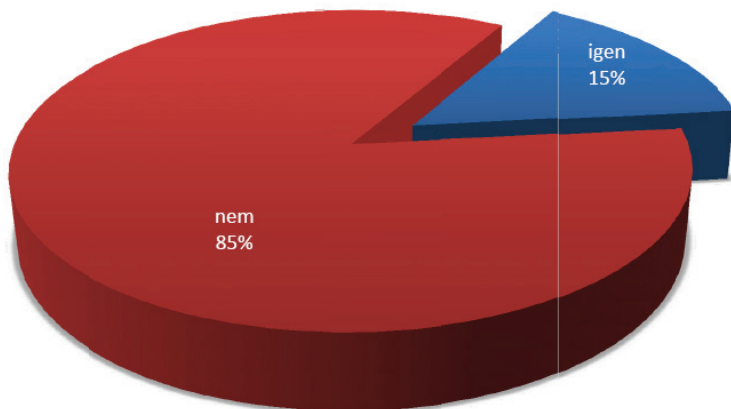
Külföldi nyaralás

A válaszadók 15 százaléka volt külföldön nyaralni az elmúlt egy évben. Legtöbbször a budapestiek közül nyaraltak külföldön (30%), legkevésbé a falvakban lakók közül (8%). A nagyvárosokban lakók körében ez az arány 17%, a kisvárosiak között pedig 13%. A regionális különbségek is jelentősek, míg a Közép-Magyarországon lakók közül 25 százaléknyan nyaraltak külföldön, addig az észak-magyarországiak között ez az arány 7%. (36. ábra)

Némi különbség férfiak és nők között is mutatkozik a külföldi nyaralás tekintetében: a férfiak 17 százaléka volt külföldön nyaralni, míg a nőknek 13 százaléka. A 18–29, illetve a 30–39 évesek közel azonos arányban (21 és 20%) voltak külföldön nyaralni, 40 és 59 éves kor között ez az arány 16%, 60 év felett pedig 10% alá csökken.

Iskolai végzettség szerint óriási különbség van a külföldi nyaralás tekintetében: míg a 8 osztályt végzetteknek 2 százaléka, a szakmunkások 6 százaléka, addig az érettségizettek 18 százaléka és a diplomások 44 százaléka nyaralt külföldön.

36. ábra.
Az elmúlt egy év során volt-e nyaralni, üdülni külföldön?
(százalékos megoszlás)

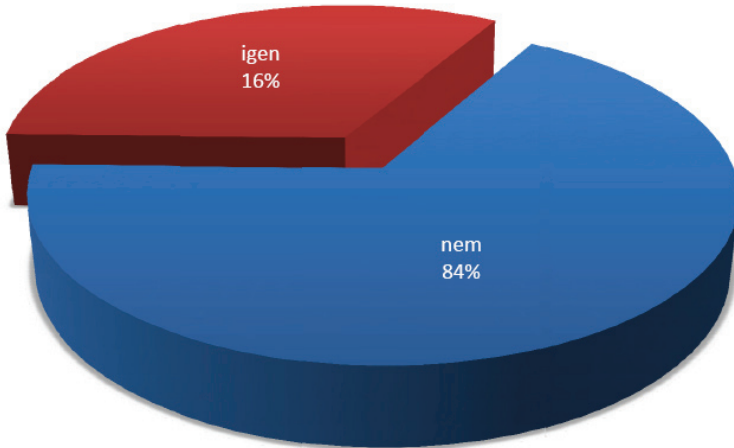

Forrás: MTA TK SZI – Tárki Zrt., 2015. Saját számítás.

A külföldi nyaralást a nettó 150 ezer Ft felett keresők engedhetik meg maguknak (illetve a 20 ezer Ft alatt keresők egy része el tud menni a szüleivel). 200 ezer forintos kereset felett már a megkérdezettek fele volt külföldön nyaralni az elmúlt évben.

A külföldi nyaralásban élen járnak a vállalkozók (51%). Jóval lemaradva másodikak a tanulók (29%), harmadikok az alkalmazottak (18%). Az inaktív csoportok tagjainak kevesebb mint 10 százaléka járt külföldön nyaralni.

37. ábra.
Beszél-e Ön valamilyen idegen nyelven? (százalékos megoszlás)

Forrás: MTA TK SZI – Társi Zrt., 2015. Saját számítás.

Nyelvtudás

A megkérdezettek 16 százaléka beszél valamilyen idegen nyelven. A legtöbbben Budapesten beszélnek idegen nyelvet (57%), ez az arány a nagyvárosokban 37%, a kisebb városokban 27, a falvakban 22%. A régiók közül a közép-magyarországi és a nyugat-dunántúli emelkedik ki idegennyelvtudásban (48 illetve 42%). Ezzel szemben az észak-magyarországiak és az észak-alföldiek közül feleannyian (21 illetve 20%) beszélnek idegen nyelvet. Nemek szerint nincs szignifikáns különbség az idegennyelvtudásban. (37. ábra)

Az idegennyelvtudás az életkor előrehaladtával csökken. Míg a 18–29 éves korcsoportból 59% beszél idegen nyelvet, addig 30–39 év között ez az arány már 43%, 40–49 között 29%, 50–59 között 23%, 60 éves kor felett pedig 20% alá csökken.

Az iskolázottabbak közül többen beszélnek idegen nyelvet: a 8 osztályt

és a szakmunkásképzőt végzettek között nincs nagy különbség (12, illetve 10%), de az érettségizetteknek már 43, a diplomásoknak pedig 80 százaléka beszél valamilyen nyelvet.

Kereset szerint a nyelvtudás az eddigiekhez hasonlóan alakul: kiemelkedően sokan (72%) beszélnek a legjobban keresők közül, illetve a 20 ezer Ft alatt kereső fiatalok közül (67%). A legrosszabb a 40 és 70 ezer Ft között keresők nyelvtudása: 14–15%.

Nyelvtudásban a tanulók a legjobbak: 85 százalékuk beszél valamilyen idegen nyelvet. Következő csoport a vállalkozók (57%), aztán az alkalmazottak (38%). Legkevésbé a nyugdíjasok (15%) és a közmunkások (9%) beszélnek idegen nyelvet.

A kutatás módszertana⁶

A kutatás módszere személyes, kérdőíves adatfelvétel volt, amely során 3553 sikeres interjú készült el. A kutatás célcsoportja a Magyarországon élő állandó vagy ideiglenes lakcímmel rendelkező felnőtt (18+) népesség. A TÁRKI Zrt. által megvalósított adatfelvételben kétlépcsős, rétegzett valószínűségi mintavételezés történt.

1. A mintavétel első lépcsőjében a TÁRKI kiválasztotta a településeket, melyeken a kérdezés megvalósult. Budapest kerületeit, valamint minden megyeszékhelyet és megyei jogú várost a minta részének tekintettek. Az egyéb településeket régió és településtípus szerinti rétegekbe sorolták. Ezen települések közül a 18 éves és idősebb lakosság számával arányos valószínűséggel választották ki azokat, melyek a minta részét képezték.

2. A második lépésben pedig a kiválasztott települések lakói közül jelölték ki a válaszadóikat.

Az adatfelvétel során ún. címlistas, csökkenő mintás eljárást alkalmazott a TÁRKI. Ennek lényege, hogy nem alkalmaznak pótcímeket, hanem a mintavételi eljárás során eleve kalkulálnak a válaszmegtagadások és egyéb okok miatt várhatóan kieső címek számával. Ez az eljárás a tudományosan leginkább megalapozott, a nemzetközi gyakorlatban legáltalánosabban alkalmazott szisztéma (szemben a pótcímes eljárással, amelyet a nemzetközi gyakorlatban egyáltalán nem alkalmaznak).

⁶ A módszertan leírása a TÁRKI dokumentációjára épül (5–9. o.). Az adatfelvételben a TÁRKI részéről közreműködtek: Andrási Zoltán adatfelvételi osztályvezető, Antal Edit munkatárs, Fekete-Nagy Petra munkatárs, Melles Ágnes munkatárs, Szeitl Blanka munkatárs, Tátrai Annamária munkatárs, Várnai Magdolna munkatárs.

A mintába bekerült címeken a kérdést két napon legalább három különböző időszakban kellett megkísérelni.

A kérdéses folyamat

A TÁRKI kérdezőbiztosai személyesen keresték fel a mintába került címeket. Összesen 196 településen (195 vidéki és Budapest) zajlott a felmérés. Az adatfelvételben 236 kérdezőbiztos dolgozott. A kutatás adatfelvétele 2015. március 12-től május 10-ig tartott.

Súlyozás

Az adatfelvétel lezárulta után, a tisztított adatokat négydimenziós súllyal látta el a TÁRKI. Súlyozási szempontok: nem, életkor (3 korcsoport), településtípus (3 településszint) és iskolázottság (3 iskolázottsági szint). A súlyozás

célja, hogy az egyes demográfiai csoportok a súlyozott mintában éppen a populációs arányuknak megfelelő részarányban jelenjenek meg. A súlyozás során a 2011. évi népszámlálás adatai jelentették a populációs adatok forrását.

Hivatkozások

- Granovetter, M. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.
- Granovetter, M. (1983) The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*, 1, 201–233. <http://doi.org/10.2307/202051>
- Kertesi G. – Köllő J. (2006) A diplomások keresete 1992–2005-ben. In Fazekas K. – Kézdi G. (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör 2006*. Budapest: MTA KTI, 80–87.
- Kolosi T. – Keller T. (2012) Megéri tanulni...? Származás, iskola, foglalkozás, kereset – utak és elágazások a rendszerváltást követően. In Kolosi T. – Tóth I. G. (szerk.) *Társadalmi Riport 2012*. Budapest: TÁRKI, 41–64.
- Szabó A. – Gerő M (2015) *Politikai tükör. Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásmódjáról, politikai integráltságáról és részvételéről, 2015*. Budapest, MTA TK SZI.

Ábrák és táblázatok jegyzéke

Ábrajegyzék

1. ábra. Háztartásfő munkaerő-piaci aktivitása (százalékos megoszlás) .. 13
2. ábra. Aktívak aránya (alkalmazottak és vállalkozók együtt),
régiónként (százalékos megoszlás) 14
3. ábra. Munkanélküliek és közmunkások aránya, régiónként
(százalékos megoszlás)..... 15
4. ábra. Munkaerő-piaci aktivitás nemek szerint
(százalékos megoszlás)16
5. ábra. Kell-e dolgoznia késő délután vagy este?
(százalékos megoszlás)18
6. ábra. Kell-e dolgoznia éjszaka? (százalékos megoszlás) 19
7. ábra. Kell-e dolgoznia hétvégén? (százalékos megoszlás) 20
8. ábra. Van-e (volt-e) önnek írott munkaszerződése, vállalkozói
szerződése? (százalékos megoszlás) 22
9. ábra. Munkaszerződése, kinevezése, megbízása, munkája mennyi
időre szól (szólt)? (százalékos megoszlás) 23
10. ábra. Egy főre jutó jövedelem (OECD 2 skála) (átlagok (forint)
A kért iskolai végzettsége szerint 26
11. ábra. Egy főre jutó jövedelem átlaga (OECD 2 skála)
A válaszok megoszlása régió szerint 27
12. ábra. Egy főre jutó jövedelem átlaga (OECD 2 skála)
(A válaszok megoszlása a kért munkaerő-piaci státusa szerint) .. 8
13. ábra. „Véleménye szerint hogyan tudja fedezni az Ön háztartása
a szokásos kiadásokat?” (százalékos megoszlás) 29

14. ábra. „Véleménye szerint hogyan tudja fedezni az Ön háztartása a szokásos kiadásokat?” (A válaszok százalékos megoszlása a kérdezett iskolai végzettsége szerint)	30
15. ábra. Az anyagi depriváció elemi indikátorai (százalékos megoszlás)	32
16. ábra. Az anyagi depriváció indikátorai (A válaszok százalékos megoszlása a kérdezett iskolai végzettsége szerint)	33
17. ábra. Az anyagi depriváció indikátorai (A válaszok százalékos megoszlása a kérdezett lakóhelye szerint)	34
18. ábra. A felnőtt népesség agrárérintettsége, 2005 és 2015 (százalékos megoszlás)	36
19. ábra. Az agrárérintettség néhány mutatója a felnőtt népesség százalékában, 2015	37
20. ábra. Az erős kapcsolatok száma a kérdezett életkora szerint (átlagok)	40
21. ábra. Az erős kapcsolatok száma a kérdezett lakóhelye szerint (átlagok)	41
22. ábra. A társadalmi kirekesztettséget vizsgáló kérdések átlagai a kérdezett életkora szerint (1–5 skála átlagai)	44
23. ábra. A társadalmi kirekesztettséget vizsgáló kérdések átlagai a kérdezett életkora szerint (1-5 skála)	45
24. ábra. Az egyén szubjektív társadalmi fontossága (0–10 skála) A válaszok átlagai a kérdezett iskolai végzettsége szerint	47
25. ábra. Az egyén szubjektív társadalmi fontossága (0–10 skála) A válaszok átlagai a kérdezett munkaerő-piaci státusa szerint	47
26. ábra. Az egyén szubjektív társadalmi fontossága (0–10 skála) A válaszok átlagai a kérdezett életkora szerint	48

27. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran nézett TV-t? (százalékos megoszlás)	49
28. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran internetezett? (százalékos megoszlás)	51
29. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran járt étterembe? (százalékos megoszlás)	53
30. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba, konditerembe? (százalékos megoszlás)	55
31. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba, konditerembe? Iskolai végzettség szerint (százalékos megoszlás)	56
32. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba, konditerembe? Nettó jövedelem szerint	57
33. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran sportolt, járt fitness klubba, konditerembe? Aktivitás szerint (százalékos megoszlás)	58
34. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran olvasott könyvet?	59
35. ábra. Az elmúlt egy év során milyen gyakran járt színházba, zenés színházba, operettre? (százalékos megoszlás).	60
36. ábra. Az elmúlt egy év során volt-e nyaralni, üdülni külföldön? (százalékos megoszlás)	62
37. ábra. Beszél-e Ön valamilyen idegen nyelven? (százalékos megoszlás)	63

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat. A szubjektív integráltság mutatói (átlagos értékek) 43
2. táblázat. A társadalmi kirekesztettséget vizsgáló kérdések átlagai
a kérdezett munkaerőpiaci státusa szerint (1–5 skála átlagai) 46

A szerzőkről

HAJDU GÁBOR, szociológus. Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet munkatársa, az MTA-ELTE Peripato Társadalmi Dinamika Kutatócsoport tagja. Kutatási területe: szubjektív jóllét, társadalmi egyenlőtlenség, értékek.

KRISTÓF LUCA, PhD, szociológus. Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet munkatársa. Kutatási területe: elitkutatás, értelmiségszociológia, társadalmi egyenlőtlenség.

KOVÁCH IME, Dsc, szociológus. Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet tudományos tanácsadója, a Debreceni Egyetem, Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék egyetemi tanára. Kutatási területe: vidék- és településszociológia, társadalmi rétegződés és integráció, elitek, fejlesztés- és projektszociológia, hatalmi viszonyok.

*Az Integrációs és dezintegrációs
folyamatok a magyar társadalomban*
címmű kutatás elsődleges jelentése

Kovách Imre, DSc vezetésével a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézete (MTA TK SZI) a TÁRKI Zrt.-vel konzorciumban, 2013 folyamán támogatást nyert az Országos Tudományos Kutatási Alaptól (OTKA 108836). A kutatás témája az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban*. Jelen kötet egy, a Tárki által 2015 tavaszán felvett, 3500 fős, személyes, kérdőíves lakossági adatfelvétel eredményeire épül. A *Jelentés* a magyar társadalom munkaerő-piaci integráltságát, anyagi helyzetét, ezen belül is különösen az anyagi deprivációt, a társas integráltságot és ennek sajátos aspektusát, a kulturális fogyasztás legfontosabb jellemzőit mutatja be.